

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Onderwijs 2032: Onderzoek naar werkwijze en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog

Het proces van visie-ontwikkeling naar een toekomstgericht curriculum

van Schaik, M.; Voogt, J.; Nieveen, N.

Publication date

2017

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Schaik, M., Voogt, J., & Nieveen, N. (2017). *Onderwijs 2032: Onderzoek naar werkwijze en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog: Het proces van visie-ontwikkeling naar een toekomstgericht curriculum*. Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Onderwijs 2032: Onderzoek naar werkwijze en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog

Het proces van visie-ontwikkeling naar een toekomstgericht curriculum

Monique van Schaik, Universiteit van Amsterdam

Joke Voogt, Universiteit van Amsterdam

Nienke Nieveen, SLO Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling

Februari 2017

Inhoud

Samenvatting	2
1 Inleiding.....	4
2 Conceptueel raamwerk	5
2.1 Curriculumontwikkeling	5
2.1.1 Systematische benadering van curriculumontwikkeling.....	5
2.1.2 Deliberatieve benadering van curriculumontwikkeling	6
2.1.3 Analyse kader	7
2.2 Functies van ICT	7
3 Onderzoeksopzet	9
3.1 Hoofdvraag en deelvragen	9
3.2 Onderzoeksmethoden.....	9
3.3 Gegevensanalyse.....	11
4 Resultaten: Beoogde en uitgevoerde werkwijze.....	14
4.1 Beoogd tijdens de dialoofase	15
4.2 Uitgevoerd tijdens de dialoofase	18
4.3 Beoogd tijdens de consultatiefase	24
4.4 Uitgevoerd tijdens de consultatiefase	25
5 Resultaten: Ervaringen met en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog.....	28
5.1 Ervaringen en opbrengsten voor Platform Onderwijs2032	28
5.2 Ervaringen en opbrengsten voor belanghebbenden	29
5.3 Ervaringen en opbrengsten na het eindadvies.....	34
6 Resultaten: Functies van ICT	37
6.1 Delen van informatie over de inhoud en het proces	37
6.2 Bevorderen van democratisch verloop	38
6.3 Transparantie en daardoor legitimering	40
6.4 ICT als instrument voor analyse	41
7 Conclusies, discussie en mogelijke leerpunten	43
7.1 Conclusies.....	43
7.2 Discussie	46
7.3 Mogelijke leerpunten.....	50
Bronnen voor documentanalyse.....	52
Literatuur	57

Samenvatting

Onder de naam Onderwijs 2032 werd in Nederland in 2015 een maatschappelijke curriculumdialogoog gevoerd. Het betrof een integrale, breed gevoerde dialoog over de toekomst van het funderend onderwijs waaraan niet alleen het onderwijsveld maar ook andere belanghebbenden deelnamen. De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft Platform Onderwijs2032 bestaande uit acht leden uit het onderwijsveld, wetenschap en bedrijfsleven onder voorzitterschap van Paul Schnabel in het leven geroepen. Het Platform kreeg de opdracht om op grond van de onder andere een maatschappelijke dialoog tot een visie te komen op de kennis en de vaardigheden die leerlingen moeten opdoen met het oog op (toekomstige) ontwikkelingen in de samenleving.

Deze maatschappelijke dialoog is voor Nederland een unicum. Nooit eerder is in ons land een integrale curriculumdialogoog (over alle onderwijssectoren, vakken, thema's heen) gevoerd. Het is goed om de gehanteerde werkwijze goed te documenteren, de ervaringen te verzamelen en lessen te trekken met het oog op curriculumontwikkelingsprocessen in de toekomst. Het onderzoek dat in dit rapport centraal staat hoopt hieraan een bijdrage te leveren.

In dit onderzoek stond de vraag centraal: "Hoe heeft het Platform Onderwijs2032 het proces en de inhoud van de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het primair en voortgezet onderwijs benaderd en tot welke ervaringen en opbrengsten heeft de werkwijze van het Platform geleid?"

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden zijn documenten van het Platform Onderwijs2032 bestudeerd, is een aantal deelnemers aan de dialoog geïnterviewd en zijn hun bijdragen aan de maatschappelijke dialoog bestudeerd. Ook hebben observaties plaatsgevonden van (een beperkt aantal) bijeenkomsten die in het teken stonden van Onderwijs2032.

Het onderzoek is uitgevoerd vanuit het perspectief van curriculumontwikkeling. In het onderzoek is steeds het onderscheid gemaakt tussen de beoogde werkwijze en resultaten en de daadwerkelijk gerealiseerde werkwijze en resultaten. De kwalitatieve gegevens zijn aan de hand van een analysekader nader geanalyseerd. Dit analysekader is gebaseerd op de systematische en deliberatieve benadering van curriculumontwikkeling. Er werd onderscheid gemaakt tussen de verschillende fasen binnen de dialoofase en de verschillende rollen die partijen speelden in de dialoog.

Tijdens de dialoog heeft het Platform Onderwijs2032 veel bijdragen ontvangen van uiteenlopende belanghebbenden. Afgaande op de rapporten van de analyses van bijdragen aan de maatschappelijke dialoog en op basis van online beschikbaar gestelde informatie op de website van het Platform kan gezegd worden dat het Platform in de korte tijd die het had om de opdracht van de staatssecretaris uit te voeren veel mensen heeft bereikt. Dat veel mensen met elkaar hebben gesproken over de inhoud van het onderwijs wordt door zowel het Platform als belanghebbenden genoemd als belangrijke opbrengst van de dialoog.

Op basis van de analyse van alle bijdragen aan de maatschappelijke dialoog heeft het Platform geconcludeerd dat er in hoofdlijnen een gedeeld beeld bestaat over kenmerken van toekomstgericht onderwijs. De formulering van de opdracht van de staatssecretaris, het proces dat voorafging aan de lancering van het Platform en de keuzes die het Platform heeft gemaakt gedurende het proces hebben gevolgen gehad voor de opbrengsten van de dialoog en de ervaringen van de belanghebbenden.

De oproep van de staatssecretaris was duidelijk: Iedereen kan meedenken. Niet alle belanghebbenden waren optimaal toegerust (tijd, middelen, netwerk, infrastructuur, kennis) om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog. De gekozen werkwijze van het Platform ten aanzien van betrekken van belanghebbenden en faciliteren van belanghebbenden om deel te nemen heeft invloed gehad op de intensiteit en het moment van de betrokkenheid van deelnemers.

Het Platform liet veel ruimte aan belanghebbenden om een eigen vorm te kiezen voor het gesprek over de vraag van het Platform. Het Platform beoogde zo eigenaarschap te behouden. Mede door de vormvrijheid kwam in de maatschappelijke dialoog niet alleen de inhoud aan de orde.

Belanghebbenden brachten hun eigen thema's in, zoals de inrichting van het onderwijs en de rol van de leraar bij curriculumontwikkeling. Dat niet alle belanghebbenden (meteen) gehoor gaven aan de oproep van het Platform om mee te denken kan te maken hebben met het feit dat niet alle belanghebbenden betrokken waren bij de formulering van de vraag aan de samenleving. Een in de samenleving gedeelde visie op de urgentie van het vraagstuk en een gedeeld eigenaarschap van de vraag en het antwoord werd tijdens de maatschappelijke dialoog wellicht onvoldoende ontwikkeld.

De opdracht aan het Platform ging vooral over het bepalen van een visie op de inhoud van het curriculum. De samenleving werd gevraagd om mee te denken over de vraag wat kinderen moeten kennen en kunnen als ze in 2032 van school komen. De door belanghebbenden aangedragen concrete invulling met betrekking tot de inhoud van het onderwijs, zagen de belanghebbenden niet altijd terug in het- abstractere- visiedocument dat het Platform in januari 2016 uitbracht.

Deliberatie was een belangrijk onderdeel van het proces. Uit de resultaten blijkt dat veel gesprekken tussen belanghebbenden en Platformleden, onder de achterban van belanghebbenden en tussen belanghebbenden onderling hebben plaatsgevonden. Over het algemeen kan gezegd worden dat het doel van de gesprekken, vooral in de dialoogfase meer was gericht op de uitwisseling van ideeën en meningen dan om in deze gesprekken tot een gemeenschappelijk antwoord op de specifieke vraag van de staatssecretaris te komen. De vormvrijheid speelde mogelijk een rol bij het gebrek aan afbakening van inhoud en gewenste uitkomst. De tweede fase, de consultatiefase, was wel meer gericht op verdieping en op het concreet toetsen van het voorstel bij belanghebbenden. De deliberatie over de input vanuit de samenleving is vooral door het Platform gevoerd. Hetzelfde geldt voor de daadwerkelijke visievorming. Hoewel de samenleving indirect bijdragen heeft geleverd aan de visievorming (de inbreng in de dialoog) en wel is geconsulteerd over de visie van het Platform (reacties op Hoofdlijn advies) is de visie toch vooral op basis van de deliberatie van het Platform tot stand gekomen.

ICT heeft in belangrijke mate de maatschappelijke dialoog ondersteund. Dankzij de inzet van ICT kon informatie over de inhoud en het proces worden gedeeld en konden belanghebbenden op een laagdrempelige manier worden betrokken bij de dialoog. Ook heeft de inzet van ICT-toepassingen bijgedragen aan de openheid van het proces. Tot slot heeft het Platform met behulp van ICT als analyse instrument een gedeelde visie wat betreft denkrichting kunnen ontwaren. Afgevraagd kan worden of de inzet van ICT een grotere rol had kunnen spelen bij de afbakening van de inhoud van de dialoog en bij het vergroten van transparantie en daardoor de legitimering van de uitkomsten van de dialoog.

1 Inleiding

In Nederland vond in 2015 een maatschappelijke dialoog onder de noemer Onderwijs2032 plaats over de toekomst van het funderend onderwijs. Niet eerder werd in Nederland curriculumontwikkeling op landelijk niveau op deze manier benaderd. Voorheen werd het curriculum per vak of per thema vernieuwd, werd apart gekeken naar primair onderwijs en naar voortgezet onderwijs en werd bij curriculumvernieuwing niet de hele samenleving betrokken. Niet alleen het onderwijsveld (leerlingen, leraren, schoolleiders en bestuurders) nam deel. Ook andere belanghebbenden waaronder ouders, bedrijven, maatschappelijke organisaties, beleidsmakers en wetenschappers participeerden in het gesprek over de vraag wat kinderen moeten leren op school zodat zij in 2032 klaar zijn voor hun toekomst. De dialoog gold als een opmaat voor het ontwikkelen van een systematiek van periodieke herijking zoals dit ook gebeurt in een aantal andere Europese landen zoals Finland en Noorwegen.

Het onderzoek waarover verslag wordt gedaan in dit rapport gaat over de maatschappelijke dialoog zoals deze is georganiseerd door Platform Onderwijs2032 (hierna het Platform). Dit Platform bestaande uit acht leden afkomstig uit het onderwijs, de wetenschap en het bedrijfsleven, kreeg begin 2015 de opdracht van staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Sander Dekker, om vanuit een inhoudelijk perspectief naar het curriculum op landelijk niveau te kijken en de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het onderwijs in goede banen te leiden. Voordat het Platform in februari 2015 van start ging, had de staatssecretaris in november 2014 via (sociale) media de oproep gedaan aan de samenleving om mee te denken over het onderwijs van de toekomst. Eind januari 2015 werd deze landelijke brainstorm afgerond. Met de lancering van het Platform werd gestart met de tweede fase van de discussie.

In dit rapport worden de belangrijkste kenmerken van het proces van de maatschappelijke dialoog vanuit de invalshoek van de theorie van curriculumontwikkeling op een rij gezet. De beoogde en gerealiseerde werkwijze van het Platform met betrekking tot de maatschappelijke dialoog wordt beschreven. Onderzocht is hoe het proces is verlopen en tot welke opbrengsten de werkwijze van het Platform heeft geleid. Daarnaast is onderzocht hoe verschillende belanghebbenden het proces en de uitkomst daarvan hebben ervaren. Omdat bij landelijke debatten/dialogen in Nederland en daarbuiten digitale technologie een steeds belangrijkere rol speelt is specifiek aandacht besteed aan de functies die ICT heeft vervuld tijdens de maatschappelijke curriculumdialoog. Met de beschrijving van de beoogde en gerealiseerde werkwijze en van ervaringen van belanghebbenden willen de onderzoekers een bijdrage leveren aan de kennisbasis over het opzetten en uitvoeren van een maatschappelijke dialoog binnen de mogelijk periodiek uit te voeren herijking van het curriculum in Nederland en daarbuiten.

Leeswijzer

Dit rapport heeft de volgende indeling. In hoofdstuk 2 wordt het conceptueel raamwerk beschreven. Aan de hand van twee theoretische benaderingen van curriculumontwikkeling wordt het analysekader opgesteld. Daarnaast worden mogelijke functies beschreven van ICT bij curriculumontwikkeling. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeksvraag en bijbehorende opzet beschreven. Om de leesbaarheid te vergroten zijn de resultaten van het onderzoek verdeeld over de hoofdstukken 4 (beoogde en uitgevoerde werkwijze), 5 (ervaringen met en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog) en 6 (functies van ICT). Conclusies, discussie en mogelijke leerpunten die uit het onderzoek volgen staan in hoofdstuk 7. Tot slot is er een lijst met de geanalyseerde documenten en een literatuurlijst opgenomen.

2 Conceptueel raamwerk

In dit onderzoek is de maatschappelijke dialoog opgevat als een curriculumontwikkelingsproces. In paragraaf 2.1 wordt ingegaan op kenmerken en benaderingen van curriculumontwikkeling op basis waarvan het proces en de opbrengst van de dialoog wordt geduid. Omdat ICT een belangrijke rol heeft gespeeld in de dialoog hebben we in het bijzonder gekeken naar de functie van en wijze waarop ICT kan worden ingezet bij curriculumontwikkeling. Hierop wordt ingegaan in paragraaf 2.2.

2.1 Curriculumontwikkeling

Een curriculum is een plan voor leren, het Nederlandse synoniem is dan ook leerplan. Het curriculum op landelijk niveau voor het funderend onderwijs bevat uitspraken over de doelen en inhoud die tijdens het primair en voortgezet onderwijs behaald/geleerd moeten worden. Curriculumontwikkeling is uiteindelijk gericht op het verbeteren en/of het vernieuwen van onderwijs. In de literatuur komen meerdere modellen voor curriculumontwikkeling voor (Thijs & van den Akker, 2009, Visscher-Voerman & Gustafson, 2004, Akker, Kuiper & Nieveen, 2012). Bij ieder model bestaat het proces van curriculumontwikkeling op hoofdlijnen uit de volgende kernactiviteiten: analyse, ontwerp, implementatie en evaluatie. De invulling en uitvoering van deze kernactiviteiten hangt af van de gekozen benadering.

Het eindadvies van het Platform betreft niet een compleet curriculumontwerp. Volgens de voorzitter van het Platform biedt het advies “een visie die beschouwd kan worden als de eerste stap in de herziening van het curriculum van het primair en het voortgezet onderwijs in Nederland” (Eindadvies, 2016, p.6). Echter, het proces van visieontwikkeling kan op zichzelf ook worden gezien als een curriculumontwikkelingsproces, waarvan het product het advies met daarin de ontworpen visie is.

Op basis van de verwachtingen van de staatssecretaris ten aanzien van het proces van Onderwijs2032 en van het beoogde resultaat (zie verder hoofdstuk 4) is gekozen om de maatschappelijke dialoog op te vatten als een curriculumontwikkelingsproces en te analyseren vanuit twee benaderingen van curriculumontwikkeling: de systematische benadering en de deliberatieve benadering.

2.1.1 Systematische benadering van curriculumontwikkeling

Bij de systematische benadering wordt het curriculum (*het beoogde advies*) op een planmatige werkwijze ontwikkeld. Het proces is ingedeeld in een aantal fases die elkaar opvolgen. Het proces start met een vooronderzoek. Op basis van feitelijke, empirische informatie wordt het probleem (*de vraag van de staatssecretaris*) geanalyseerd.

Het vooronderzoek resulteert in heldere en meetbare doelstellingen voor het ontwerp (*een gedragen visie op een toekomstgericht curriculum*). Het proces bestaat uit ontwerp- en evaluatieactiviteiten die erop gericht zijn om deze doelstellingen te bereiken (*de kernactiviteiten van het Platform*). Bij het nemen van beslissingen is het doel leidend. Als het bijdraagt aan het behalen van doelstellingen worden belanghebbenden betrokken bij het proces.

Gedurende het hele proces worden keuzes gemaakt die zo veel mogelijk gebaseerd zijn op feitelijke, empirische gegevens. Hiermee wordt de interne consistentie van het curriculumproduct vergroot. Dit houdt in dat er logische verbanden zijn tussen dat wat wordt beoogd en het resultaat dat eruit volgt. Dat is tevens het belangrijkste kwaliteitscriterium van het curriculumproduct. Het resultaat wordt

bepaald door het succesvol doorlopen van de stappen in het proces. Om bij te dragen aan dit succes moeten ontwerpers beschikken over goede analytische vaardigheden en moeten zij op een systematische manier te werk gaan. Het resultaat van dit proces is een gestructureerd en logisch geordend ontwerp (*het advies van het Platform aan de staatssecretaris*).

Als valkuil bij deze benadering van curriculumontwikkeling wordt genoemd dat er weliswaar aan een consistente oplossing wordt gewerkt, maar dat via deze werkwijze niet gewerkt wordt aan het creëren van draagvlak voor de oplossing. Ook is er bij deze benadering weinig ruimte voor tussentijdse afstemming op voortschrijdende inzichten en wensen. Tot slot spelen in de praktijk bij curriculumvernieuwingsprocessen niet alleen feitelijke, empirisch gegevens een rol. In het onderwijs (en juist in de fase van visievorming) zijn ook persoonlijke opvattingen, waarden en sociaal-politieke aspecten van belang. De systematische benadering negeert dit aspect van curriculumontwikkeling.

2.1.2 Deliberatieve benadering van curriculumontwikkeling

Bij de deliberatieve benadering wordt aan het curriculumproduct gewerkt vanuit een relationele aanpak. Het proces is dynamisch en open. Ontwerpers en belanghebbenden werken veelal samen aan de oplossing (*het beoogde advies*). Het ontwerpproces bestaat uit drie fases die door elkaar heen kunnen lopen:

1. Ontwerpers en belanghebbenden brengen hun visie naar voren op de probleemsituatie (*kenmerken van toekomstgericht onderwijs*). Deze fase leidt tot een platform van ideeën (Walker, 1971).
2. Ontwerpers en belanghebbenden streven naar overeenstemming over de probleemdefinitie (*discussie over de vraagstelling van de staatssecretaris*).
3. Vanuit hun eigen visie dragen ontwerpers en belanghebbenden vervolgens oplossingen aan voor het vastgestelde probleem (*het advies met een visie op kenmerken van toekomstgericht onderwijs*).

Ook het uiteindelijke ontwerp (*het beoogde advies*) komt door deliberatie en onderhandelingen tot stand. Tijdens de dialoog die plaatsvindt, maken de betrokkenen hun waarden expliciet en geven ze argumenten waarom deze waarden belangrijk zijn. De gesprekspartners gaan op zoek naar gedeelde waarden. Als co-designers onderzoeken de partijen alternatieven/mogelijke oplossingen van het probleem. Zij formuleren beslispunten waar op basis van argumenten (en emoties en persoonlijke voorkeuren) keuzes worden gemaakt. Met elkaar wordt gestreefd naar consensus. De meest relevante informatie over de voorkeuren van de samenleving komt naar boven tijdens het deliberatieproces. De persoonlijke visies en opvattingen van de belanghebbenden zijn openbaar. Zij worden verdedigd, anderen kunnen deze standpunten weerleggen. Ook komen sociaal-politieke aspecten van curriculumontwikkeling aan de orde. Op basis van de uitkomsten van de deliberatiefase wordt het ontwerp geschetst.

Externe consistentie is het belangrijkste kwaliteitscriterium voor het eindproduct. De beste oplossing voor het probleem is het ontwerp waarover betrokkenen consensus hebben bereikt en waarbij aan verwachtingen van alle belanghebbenden is voldaan (Kessels, 1993).

Net als bij de systematische benadering is ook bij de deliberatieve benadering de kwaliteit van het proces en van de ontwerper bepalend voor het succes van curriculumontwikkeling. In het geval van de deliberatieve benadering is het van belang dat alle betrokkenen in staat moeten worden gesteld om hun stem ten gehore te brengen. Relevante alternatieven worden besproken op grond van feiten en implicaties voor de praktijk. Deliberatie is een complex proces dat veel vraagt van de deelnemers.

Ontwerpers moeten beschikken over goede interpersoonlijke en communicatieve vaardigheden om de juiste voorwaarden te creëren voor interactie tussen belanghebbenden.

Als nadeel van de deliberatieve benadering geldt dat het een tijdrovend en moeizaam proces kan zijn waarbij het eindresultaat niet per definitie de meest verstandige oplossing is.

2.1.3 Analysekamer

Op basis van de literatuur over beide benaderingen voor curriculumontwikkeling kan een aantal kenmerken worden onderscheiden waarop de twee benaderingen van elkaar verschillen. Deze kenmerken worden weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1: Overzicht van verschillen tussen de systematische en deliberatieve benadering

Kenmerk	Systematische benadering	Deliberatieve benadering
Analyse van de vraagstelling en van oplossingen die nodig zijn	Vastgesteld op basis van objectieve analyse op basis van feiten en empirisch onderzoek.	Vastgesteld op basis van percepties, visies en voorkeuren van ontwerpers en belanghebbenden.
Kernactiviteiten van het proces en focus van werkwijze	Systematisch en planmatig toewerken aan realiseren van doelstellingen. Werkwijze is gericht op versterken van inhoud van eindresultaat.	Ontwerpen is een sociaal proces met deliberatie en onderhandelen als centrale activiteiten. De werkwijze is gericht op creëren van betrokkenheid bij het proces.
Deelnemers aan het proces	Inbreng van belanghebbenden als het past in het plan van de ontwerper	Ontwerpers en belanghebbenden werken samen aan het ontwerp.
Optimale eindresultaat	Een helder en logisch opgebouwd ontwerp gebaseerd op feitelijke argumenten (interne consistentie).	Een ontwerp waarover belanghebbenden consensus hebben bereikt (externe consistentie).
Kanttekeningen	Verstandige oplossing (met kans op weinig draagvlak).	Oplossing waarvoor draagvlak bestaat (met kans dat het niet de meest verstandige oplossing is).

De activiteiten van de maatschappelijke curriculumdialog zullen aan de hand van deze kenmerken nader geduid worden.

2.2 Functies van ICT

ICT is niet meer weg te denken uit publieke debatten. ICT-toepassingen werden ook gebruikt tijdens de maatschappelijke curriculumdialog. Voor dit onderzoek is het daarom interessant om de functies van ICT vanuit een communicatieperspectief en een curriculair perspectief te bekijken. Onder andere de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011) heeft onderzoek gedaan naar de rol die internet en sociale media speelt bij publieke debatten en heeft hier meerdere publicaties aan gewijd. De RMO (2011) beschrijft de maatschappij als een netwerksamenleving waarbij actoren door effectief gebruik te maken van ICT zoals internet en sociale media automatisch invloed hebben op het verloop van het publieke debat en daardoor ook een steeds grotere rol speelt bij beleidsontwikkeling. De RMO geeft aan dat het internet een enorme potentie heeft voor de vrije publieke opinievorming. Daarnaast heeft nieuwe media het eenvoudiger gemaakt voor mensen om zich te organiseren en met anderen in gesprek te gaan. In het rapport wordt genoemd dat de veranderende positie van burgers in het publieke debat ook invloed heeft op de positie van anderen zoals de professionele journalistiek en de overheid. Hoewel het gebruik van internet volgens de RMO pluriformiteit in het publieke debat en toegankelijkheid kan versterken, is dit zeker niet vanzelfsprekend. Niet iedereen neemt actief deel en niet iedereen wordt gehoord. Bepaalde spelers- in het advies van de RMO (2011, p. 10) aangeduid als 'harde schreeuwers en grote spelers, die tijd en geld kunnen investeren in communicatiestrategieën'- krijgen de meeste aandacht. Ook wijst de RMO op het bestaan van zogenaamde 'echokamers'.

Internetgebruikers denken dat ze op de hoogte zijn van wat er speelt terwijl zij ondertussen vast zitten in een beperkt netwerk van informatie. Anderen bepalen welke informatie waar en voor wie toegankelijk is.

Uit het onderzoek dat voor het advies van het RMO werd uitgevoerd blijkt dat de mate van succes van het gebruik van internet en online media voor een bepaald doel afhangt van de aard van mobilisatie (gericht op consensus of gericht op actie), de triggering events (gebeurtenissen die ervoor zorgen dat een specifiek thema aandacht krijgt en of het lukt om verzekerd te zijn van steun) en framing (de wijze waarop naar het thema wordt gekeken, de taal die wordt gebruikt).

Omdat het in dit onderzoek vooral ging om te onderzoeken op welke manier ICT de dialoog heeft ondersteund is gekeken naar de ervaringen die in het buitenland zijn opgedaan met het gebruik van ICT bij curriculumherziening (Nieveen, Fisser, Muller & Voogt, 2014). In deze studie zijn ontwerpprincipes geformuleerd voor het gebruik van ICT-toepassingen in een dergelijk curriculumontwikkelingsproces. Aanbevelingen zijn:

1. Kies voor een 'blended' aanpak (zowel online als offline) om zodoende de kans te vergroten dat verschillende groepen deelnemers bereikt worden.
2. Zet ICT-middelen in die passen bij (de fase van) het proces en die daar het beste de interactie met verschillende belanghebbenden kunnen ondersteunen.
3. Maak gebruik van de mogelijkheden die ICT biedt, niet alleen op het gebied van communicatie maar ook als hulpmiddel bij het analyseren van grote hoeveelheden data.
4. Met behulp van ICT-toepassingen kunnen de voorwaarden voor een kwalitatief goede dialoog positief worden ondersteund, bijvoorbeeld door het inzetten van online moderators die het verloop van het debat in goede banen kunnen leiden.

Op basis van deze studie bleek ICT drie belangrijke functies te hebben bij de inrichting van de maatschappelijke dialoog (Voogt, 2014).

1. Het delen van informatie over de inhoud en het proces.
2. Het bevorderen van het democratisch verloop, omdat veel verschillende groepen mensen op een laagdrempelige wijze konden worden betrokken.
3. Het bevorderen van transparantie van het proces, wat bijdroeg aan de legitimering van de uitkomsten.

Deze functies zullen gehanteerd worden bij de nadere analyse van de ICT-toepassingen die zijn ingezet tijdens de maatschappelijke dialoog.

3 Onderzoekopzet

3.1 Hoofdvraag en deelvragen

De centrale vraag van dit onderzoek is:

Hoe heeft het Platform Onderwijs2032 het proces en de inhoud van de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het primair en voortgezet onderwijs benaderd en tot welke ervaringen en opbrengsten heeft de werkwijze van het Platform geleid?

Met deze vraag spitst het onderzoek zich toe op een onderdeel van het proces van curriculumherijking, namelijk de maatschappelijke curriculum dialoog. Het onderzoek richt zich daarmee op drie perioden:

Periode 1: De dialoofase. De periode vanaf de lancering van Platform Onderwijs2032 op 12 februari 2015 tot 1 oktober 2015, de dag waarop het *Hoofddlijn advies: een voorstel* werd gepresenteerd.

Periode 2: De consultatiefase. De periode vanaf 1 oktober 2015 tot circa begin december 2015 waarin gereageerd kon worden op het tussenrapport.

Periode 3: De periode vanaf 23 januari 2016, de dag waarop het Platform het *Ons onderwijs2032 Eindadvies* presenteerde, tot begin juni 2016, het moment waarop de vervolgfase van start ging.

De maatschappelijke dialoog is op drie lagen bestudeerd: wat werd beoogd, hoe werd de maatschappelijke dialoog uitgevoerd en wat werd bereikt.

Om de centrale vraag te beantwoorden zijn zes deelvragen geformuleerd. Vraag 1 tot en met 3 gaan over de maatschappelijke dialoog zoals beoogd, uitgevoerd en bereikt. Vraag 4 tot en met 6 gaan specifiek over functies van ICT-toepassingen tijdens de maatschappelijke dialoog.

Deelvragen:

1. Welk proces en welk inhoudelijk resultaat hebben Platform Onderwijs2032 en belanghebbenden beoogd met de maatschappelijke dialoog?
2. Hoe is het proces van de maatschappelijke dialoog zoals uitgevoerd door het Platform en door belanghebbenden verlopen en welke inhoud is aan bod gekomen?
3. Hoe hebben Platform Onderwijs2032 en belanghebbenden het proces van maatschappelijke dialoog ervaren en wat vinden zij van de inhoud van het advies dat is uitgebracht na afloop van de maatschappelijke dialoog?
4. Welke functies werden met de ICT-toepassingen in de maatschappelijke dialoog beoogd?
5. Welke functies van ICT-toepassingen zijn gerealiseerd tijdens de uitvoering van de maatschappelijke dialoog?
6. Hoe hebben deelnemers aan de maatschappelijke dialoog de inzet van ICT-toepassingen ervaren?

3.2 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende methoden. Semigestructureerd interviews zijn afgenomen, documenten zijn geanalyseerd, webcontent van Onderwijs2032 is geanalyseerd, een

quickscan is uitgevoerd van websites, Facebook en Twitter over Onderwijs 2032 en observaties zijn gedaan.

De selectie van documenten en webcontent om te analyseren en bijeenkomsten om te observeren vloeit voort uit de keuze die is gemaakt om bepaalde belanghebbenden te interviewen en anderen niet. De selectie van respondenten voor de semigestructureerd interviews zijn geïdentificeerd op basis van een indeling van het Nederlandse onderwijsbestel zoals die wordt gebruikt door de Onderwijsraad (2015). Dit overzicht omvat de volgende groepen: overheid, onderwijsorganisaties (waaronder in dit overzicht ook leraren, leerlingen en ouders vallen), kennisomgeving, belangenorganisaties in het onderwijsveld, maatschappelijke omgeving en ondersteunende organisaties. In overleg met het onderzoeksteam is gekozen om uit elke groep in ieder geval één representant (een organisatie of een individu) te kiezen om deelname aan de dialoog nader te onderzoeken. De voorwaarde was dat de organisatie/de persoon bij het proces (of groot deel van daarvan) betrokken is geweest. De keuze voor de persoon was gebaseerd op basis van twee aanvullende criteria:

- Hij/zij spreekt op persoonlijke titel maar deze mening/visie wordt wel gedeeld door een grotere groep. Hij/zij kan gezien worden als vertegenwoordiger van deze groep.
- Hij/zij kan verder kijken dan alleen de rol van zichzelf/eigen groep binnen het hele proces.

De daadwerkelijke keuze voor specifieke belanghebbenden is tot stand gekomen in overleg met het Secretariaat van het Platform. In tabel 2 wordt vermeld welke organisaties/individuen onderdeel waren van dit onderzoek.

Tabel 2: Belanghebbenden die onderwerp waren van het onderzoek

Categorie van onderwijsbestel	Specifieke personen/organisatie
Onderwijs(organisaties)	Leerkracht PO, docent VO, leerling VO, ouder
Kennisomgeving	Lerarenopleiding
Belangenorganisaties in onderwijsveld	LAKS (scholieren), Onderwijscoöperatie (leraren), Ouders & Onderwijs (ouders), PO-raad (schoolbesturen Primair Onderwijs), VO-raad (schoolbesturen Voortgezet Onderwijs)
Maatschappelijke omgeving	Price Waterhouse Coopers (PwC), Sociaal-Economische Raad (SER)
Ondersteunende organisaties in onderwijsveld	Overkoepelend onderwijsadviesbureau EDventure

Hieronder volgt een verantwoording van de gekozen invulling van de onderzoeksmethoden. Een overzicht van de bronnen die zijn gebruikt bij de analyse zijn achterin dit onderzoeksrapport opgenomen.

- **Semigestructureerde interviews:** De semigestructureerde interviews zijn gevoerd om meer inzicht te krijgen in met name het proces zoals het is beoogd, uitgevoerd en is ervaren door het Platform en door belanghebbenden. Van het Platform zelf en van iedere categorie van belanghebbenden is minstens één persoon geïnterviewd. De interviews zijn afgenomen tijdens de consultatiefase, in de maanden november en december van 2015. De interviews zijn opgenomen. De opnames zijn vervolgens gebruikt om een verslag te maken van het gesprek waarbij de thema's uit het eerdergenoemde analysekader leidend waren. Het verslag is gemaïld naar de geïnterviewde met het verzoek om commentaar te leveren op het verslag (membercheck). De verslagen van dertien interviews zijn gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Het gaat om interviews met representanten van leerkracht PO, docent VO, leerling, lerarenopleiders (2), representant LAKS, Onderwijscoöperatie, Ouders & Onderwijs, PO-raad, VO-raad, PwC, SER en EDventure. Daarnaast zijn interviews afgenomen met leden van het

Secretariaat van het Platform, leraren en beleidsmedewerkers van het Ministerie van OCW om context te bieden voor het onderzoek.

- Documentanalyse: Voor het beantwoorden van deelvragen 2 en 3 zijn de volgende documenten geanalyseerd: De analyses van de bijdragen aan de verschillende fases van het proces, de adviezen van het Platform, op de website gepubliceerde verslagen van interne vergaderingen van het Platform, de digitale nieuwsbrieven en de verslagen van een aantal bezoeken die het Platform heeft afgelegd. Van de geïnterviewde belanghebbenden zijn hun bijdragen aan de dialoofase en de consultatiefase en hun reacties na het eindadvies geanalyseerd. Om inzicht te krijgen in de opdracht voor het Platform zijn de brieven van de staatssecretaris bestudeerd over Onderwijs2032 van 17 november 2014, van 12 januari 2015, 2 februari 2015, 1 oktober 2015, 23 januari 2016 en 4 april 2016.
- Analyse van webcontent: Antwoorden op deelvragen 1 t/m 6 zijn aangevuld met analyses van informatie op de website www.ononderwijs2032.nl. Van deze site zijn zes verslagen van de Platformvergaderingen en de online verslagen van bezoeken van Platformleden aan scholen tijdens de consultatiefase geanalyseerd.
- Quickscan: Een quickscan is uitgevoerd van Facebook en Twitter van Onderwijs2032 en de website van OCW en SLO om context te bieden. Bij de websites van het LAKS, Ouders & Onderwijs, Onderwijscoöperatie, PO-Raad, VO-Raad, PwC, SER en EDventure is gezocht met de zoekterm Onderwijs2032 naar inhoudelijke documenten (om mee te nemen in de analyse voor deelvragen 1, 2 en 3) en aanwijzingen met betrekking tot de functies die ICT heeft vervuld (deelvragen 4, 5 en 6).
- Observaties: Om deelvragen 2 en 3 te beantwoorden is de presentatie/vlog van de adviesvangers en de presentaties van zowel het tussenrapport als het eindadvies bekeken. Als context dienden diverse bijeenkomsten: Interne vergaderingen van Secretariaat van het Platform, Congres Kwaliteit van het Onderwijs, Onderwijsdebatavond, Onderwijsfeest op de Parade, Debat Leraar2032, Lerarencongres, diverse Kamerdebatten over Onderwijs2032, gesprek van Vaste Kamer Commissie met Platform Onderwijs2032 en de bijeenkomst voor maatschappelijke organisaties tijdens de consultatiefase.

3.3 Gegevensanalyse

De gegevens zijn geanalyseerd met kwalitatieve gegevens-analysetechnieken. Onderscheid is gemaakt tussen de verschillende fases van het proces (dialoofase en consultatiefase) en voor de verschillende rollen die partijen speelden in de maatschappelijke dialoog. Het Platform is hierin de ontwerper en anderen zijn belanghebbenden. Op basis van het analysekader zijn codes geformuleerd. In het onderzoeksteam is gediscussieerd en overeenstemming verkregen over de subcodes. In tabel 3 worden deze codes vermeld. Per subcode staat een voorbeeld uit de data.

Tabel 3: Codering op basis van het analysekader

Code: Analyse van de vraagstelling en oplossingsrichtingen	
Subcodes	Voorbeeld
Eigen inbreng door deelname aan Platform/Secretariaat van het Platform	De PO-raad is betrokken bij de voorbereiding van Onderwijs2032 en een afgevaardigde van de PO-raad neemt zitting in het Secretariaat van het Platform. Kennis en netwerk van organisatie wordt benut bij het organiseren van activiteiten en het schrijven van het advies.
Eigen inbreng na deliberatie met het Platform	PwC wil een bijdrage leveren aan de dialoog. PwC stemt af met het Platform. PwC levert een bijdrage aan de analyse van de vraag door rondetafelgesprekken te organiseren met bedrijfsleven, onderwijsveld en wetenschap over de ontwikkelingen in de samenleving en de arbeidsmarkt. In het rapport aan het Platform deelt PwC zijn bevindingen uit onderzoek naar megatrends in arbeidsmarkt en samenleving.

Eigen inbreng na deliberatie met eigen achterban	De groep leraren verenigd in Leraar 2032 definieert eerst met elkaar het probleem, raadpleegt de achterban over de vraagstelling en verkent mogelijke oplossingsrichtingen voordat zij overgaan tot het leveren van een bijdrage aan de maatschappelijke dialoog in de vorm van een advies over de invulling van de rol van de docent in het curriculum.
Analyse van de vraagstelling zoals gedaan door opdrachtgever	EDventure gaat aan de slag met het organiseren van debatavonden waarin de vraag van het Platform om inbreng te leveren over de inhoud van het onderwijs aan de hand van de driedeling zoals geformuleerd door het Platform centraal staat. Eigen inbreng ten aanzien van de probleemsituatie en de oplossingsrichtingen worden aan de resultaten gekoppeld. Dit gebeurde achteraf.
Op basis van (wetenschappelijk) onderzoek	Het Platform raadpleegt wetenschappers tijdens een bijeenkomst van een wetenschapsnetwerk en vraagt de OECD om papers te schrijven.
Op basis van uitwisseling van meningen	Ouders & Onderwijs verzamelt blogs met daarin meningen van ouders en stuurt deze naar het Platform.

Code: Kernactiviteiten van het proces

Subcodes	Voorbeeld
Planmatige werkwijze op basis van doelstellingen	EDventure stelt samen met onderwijsadviesbureaus een plan op om verschillende belanghebbenden (ouders, onderwijsveld en bedrijfsleven) te faciliteren in deelname aan de dialoog en voert dit plan systematisch uit.
Deliberatie en onderhandelen	De Onderwijscoöperatie faciliteert een aantal leraren om met elkaar in gesprek te gaan over de inhoud van het onderwijs en de rol van de leraar. Op basis van deze gesprekken schrijven de leraren een Manifest. Ook organiseren zij een debatavond.
Online	Belanghebbenden reageren op vragen van het Platform door een reactie achter te laten op de website van onsonderwijs2032.
Offline	Ouders komen bijeen in de Werkgroep Ouders & Onderwijs Samen om te praten over het tussenrapport van het Platform.
Bestaande structuren	Het LAKS gebruikt bestaande activiteiten (scholierencongres) en middelen (poll onder vmbo-panel) om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog.
Nieuwe structuren	Het Platform ontwikkelt een website, maakt een twitteraccount en een Facebookaccount aan.
Focus op inhoud	EDventure heeft een inhoudelijk antwoord gegeven op de vraag van de staatssecretaris op basis van de uitkomsten van de onderwijsdebatavonden.
Focus op proces	De VO-raad heeft op verschillende manieren de leden de mogelijkheid geboden om deel te nemen aan het proces (ledenvergaderingen, conferenties).
Uitwisseling van meningen	De SER heeft experts uit het bedrijfsleven, de wetenschap en het onderwijs uitgenodigd om met elkaar van gedachten te wisselen over thema's gerelateerd aan onderwijs en arbeidsmarkt.
Op zoek naar gedeelde visie	Adviesvangers hebben ideeën opgehaald bij meer dan 1000 scholieren. In samenwerking met Secretariaat van het Platform is gezocht naar gedeelde visie onder scholieren. Wat is rode draad uit al deze meningen?

Code: deelnemers aan het proces

Subcodes	Voorbeeld
Actieve deelname	De SER organiseert verkenningsessies over het thema onderwijs en arbeidsmarkt en levert een schriftelijke bijdrage aan de maatschappelijke dialoog.
Gericht op informeren/activeren van anderen	Ouders & Onderwijs informeert ouders via de website van Ouders & Onderwijs over Onderwijs2032 en over mogelijkheden om deel te nemen (via website van het Platform en eigen formulieren).

Geen bijdrage aan de maatschappelijke dialoog	Een aantal lerarenopleiders bespreekt de implicaties van bepaalde veranderingen in het curriculum voor de eigen opleidingen. Het rapport is bedoeld als een intern discussiestuk.
Gevraagd	Jongeren(organisaties) worden gevraagd om een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke dialoog.
Ongevraagd	Whitepaper Mediawijsheid. De meerwaarde van mediawijsheid voor het onderwijs van de toekomst afkomstig van mediawijsheid.net.
Code: optimale eindresultaat	
Subcode	Voorbeeld
Draagvlak voor de inhoud	De PO-raad kan zich op grote lijnen vinden in de inhoud van het eindadvies van het Platform.
Draagvlak voor het proces	De leraar VO is positief over een aantal kenmerken van het proces. Met name het uitbrengen van het tussenrapport waarop aan het onderwijsveld feedback is gevraagd heeft het draagvlak vergroot.
Overige opbrengsten	In het onderwijsveld worden gesprekken gevoerd over de inhoud van het onderwijs.
Code: Kantekeningen en aanbevelingen	
Subcodes	Voorbeeld
Proces en inhoud	Belanghebbenden noemen een aantal factoren die het proces en de inhoud van het advies hebben beïnvloed (positief en negatief)
Vervolg	Belanghebbenden geven verbeterpunten aan (terugblik op het proces en vooruitblik op vervolgproces)

Om de gegevens wat betreft ICT te analyseren (deelvraag 4, 5, 6) zijn de data gecodeerd aan de hand van codes van de drie functies van ICT die genoemd zijn in het conceptuele kader. Uit de analyses van de data bleek dat ICT ook werd gebruikt om de grote hoeveelheid data te analyseren. Deze functie is toegevoegd en is als volgt beschreven: Het op efficiënte en effectieve manier ordenen en analyseren van grote hoeveelheden informatie. De codes en voorbeelden uit de data zijn opgenomen in tabel 4.

Tabel 4: Functies van ICT, subcodes en voorbeelden van ICT-toepassingen

Subcodes	Voorbeeld
Delen van informatie	Op de website van het LAKS stond een advertentie voor de werving van coördinatoren van de adviesvangertrajecten.
Bevorderen van democratisch verloop	Op de website van Ouders & Onderwijs konden ouders hun blog plaatsen.
Bevorderen van transparantie	Het Platform zette de analyse van de bijdragen aan de dialoofase online.
Ordenen en analyseren van gegevens	Met behulp van ICT zijn de bijdragen aan de maatschappelijke dialoog gecodeerd waardoor het beeld ontstond dat over de hoofdlijnen van het advies overeenstemming bestond in de samenleving.

4 Resultaten: Beoogde en uitgevoerde werkwijze

In hoofdstuk 4 staan de resultaten van de eerste twee deelvragen. De resultaten worden per fase aan de hand van de hoofdcodes uit het analysekader (*schuin in de tekst*) gepresenteerd. Omdat de opdracht van de staatssecretaris aan het Platform als leidraad voor het gehele proces heeft gediend, wordt gestart met een analyse van deze opdracht. Daartoe is de inhoud van de brieven van 17 november 2014, 12 januari 2015 en 2 februari 2015 geanalyseerd op basis van het analysekader. De resultaten hiervan staan in tabel 5.

Tabel 5: Beschrijving van de opdracht aan Platform Onderwijs2032 op basis van kamerbrieven

Kenmerk	Opdrachtformulering aan Platform Onderwijs2032
Analyse van de vraagstelling	<ul style="list-style-type: none"> - In zijn brieven schetst de staatssecretaris de noodzaak om na te denken over een toekomstgericht curriculum. Een koersbepaling is nodig. - De vraagstelling komt voort uit analyses van de WRR, de Onderwijsraad en hun advies om de totale onderwijsinhoud te bekijken en te actualiseren (en eerder uit rapport van Commissie Dijsselbloem), de SLO en op basis van bevindingen van de VO-raad en PO-raad. - Het doel van de koersbepaling is “om vanuit een breed gedragen en samenhangende visie op de functie en opdracht van het funderend onderwijs te komen” tot (kort samengevat) een herijking van de kerndoelen en eindtermen, meer richtlijnen voor leraren en introductie van systematiek van periodieke herijking van het curriculum.
Analyse van oplossingen die nodig zijn	<ul style="list-style-type: none"> - De staatssecretaris hecht aan het realiseren van een breed draagvlak voor toekomstgericht curriculum. Het Platform moet deze discussie in goede banen leiden. - Als input voor advies moet het Platform gebruik maken van de resultaten van de maatschappelijke dialoog (waarbij zij zelf een actieve rol hebben om deze dialoog te verbreden, verdiepen en richting te geven). - Het Platform moet gebruik maken van wetenschappelijke inzichten over relevante kennis en vaardigheden en inzichten op het gebied van effectief leren. - Het Platform moet zich laten inspireren door kennis en ervaring die in andere landen is opgedaan met het proces van integrale herijking van het onderwijscurriculum.
Kernactiviteiten van het proces en focus van de werkwijze	<ul style="list-style-type: none"> - Raadplegen van wetenschappelijke literatuur en wetenschappers - Leren van ervaringen van het buitenland - Verdiepen van, verbreden van, richting geven aan brede maatschappelijke dialoog - Betrokkenheid van jongeren faciliteren - Online en offline activiteiten
Deelnemers aan het proces	<ul style="list-style-type: none"> - Ministerie van OCW heeft Onderwijs2032 geïnitieerd en heeft een onafhankelijk Platform ingesteld. - Onderwijs2032 doet OCW samen met de sectorraden - Het Platform heeft de opdracht om zoveel mogelijk mensen te betrekken bij de maatschappelijke dialoog: iedereen kan meedoen. Onderwijsveld, bedrijfsleven, wetenschap, maatschappelijke organisaties, leerlingen, ouders, leraren.
Optimale eindresultaat (van de opdracht van het Platform)	<ul style="list-style-type: none"> - Het Platform krijgt de opdracht om “een advies te schrijven dat antwoord geeft op de vraag welke kennis en vaardigheden leerlingen nodig hebben om volwaardig in onze (toekomstige) samenleving te participeren” (brief 12 januari 2015) - “aan de hand van een breed maatschappelijk debat tot een gedragen visie op een toekomstgericht curriculum [] komen” (brief 12 januari 2015) - een advies dat op hoofdlijnen antwoord geeft op drie vragen die te maken hebben met invulling van kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming (samengevat van brief 12 januari, p. 3) - “Breed draagvlak voor een toekomstgericht curriculum” (brief 2 februari 2015)

4.1 Beoogd tijdens de dialoofase

Platform

Analyse van probleemsituatie en oplossingsrichtingen

Om te onderzoeken wat werd beoogd door het Platform is niet alleen gekeken naar de uitingen van het Platform Onderwijs 2032 zelf maar ook naar de uitingen van de staatssecretaris in zijn rol van initiatiefnemer van Onderwijs2032. Met zijn brief 'Toekomstgericht funderend onderwijs' van 17 november 2014 gaf de staatssecretaris het startschot voor de discussie over het curriculum in het primair en voortgezet onderwijs. In deze brief wordt de noodzaak voor een koersbepaling uitgelegd, worden oplossingsrichtingen aangedragen en worden concrete suggesties gedaan voor de inhoud van het onderwijs, de mogelijke wijze waarop de discussie in de samenleving gevoerd kan worden etc. In zijn brief van 12 januari 2015 geeft de staatssecretaris het Platform Onderwijs2032 de opdracht om "een advies schrijven dat antwoord geeft op de vraag welke kennis en vaardigheden leerlingen nodig hebben om volwaardig in onze (toekomstige) samenleving te participeren" (p. 2). Het Platform kreeg de opdracht om "de discussie te verdiepen, te verbreden en richting te geven. Hierbij worden zoveel mogelijk mensen betrokken: iedereen kan wederom meedenken" (p.2). De staatssecretaris geeft in deze brief aan op welke drie vragen de staatssecretaris op hoofdlijnen een antwoord verwacht van het Platform. Samengevat gaan deze vragen vooral in op welke kennis en vaardigheden leerlingen nodig hebben in het kader van kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming. In zijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 2 februari 2015 gaf de staatssecretaris aan sterk te hechten aan "het realiseren van breed draagvlak voor een toekomstgericht curriculum" (p.1) en dat erop te vertrouwen dat het Platform erin zal slagen "op basis van deze discussie te komen tot een breed gedragen advies over een toekomstgericht curriculum" (p.2).

In de eerste nieuwsbrief van medio februari 2015 beschrijft het Platform zijn taak: "de maatschappelijke dialoog te verdiepen" en ervoor te zorgen dat "veel mensen daarover kunnen meedenken". Ook geeft het Platform aan dat het doel is om "voor de zomer een breed en gedegen beeld te hebben van hoe het onderwijs van de toekomst er idealiter uitziet. Dit gebeurt op basis van de dialoog, de wetenschappelijke inzichten en internationale vergelijkingen". Ook in de tweede nieuwsbrief gaat het Platform in op de opdracht: "De opdracht aan het Platform Onderwijs2032 is om in het najaar van 2015 een kabinetsadvies op te leveren over het onderwijscurriculum van de toekomst".

Om aan de opdracht van de staatssecretaris te voldoen moest het Platform tot een advies komen dat inhoudelijk sterk is en breed gedragen wordt. Dit was het beoogde eindresultaat. De focus van de werkwijze was gericht op input verzamelen voor de inhoud van het advies en een brede deelname van groepen aan voor het proces. In tabel 6 is dit onderscheid weergegeven.

Tabel 6: Focus van de werkwijze in de dialoofase (beoogd)

Wie	Proces	Inhoud
Platform Onderwijs2032	Verbreden, verdiepen en richting geven aan de dialoog om te komen tot inhoudelijk sterk en breed gedragen product	De inhoud van het curriculum (kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming)

Kernactiviteiten

De kernactiviteiten van het proces waren erop gericht om een grote diversiteit aan doelgroepen bij de dialoog te betrekken. Uit de analyse van alle bijdragen aan de online brainstormfase (van

november 2014 tot en met januari 2015) bleek dat niet alle beoogde belanghebbenden hadden deelgenomen. Vooral mensen met een sterke relatie met het onderwijs hadden deelgenomen, maar wetenschappers (buiten de onderwijswetenschap) en het bedrijfsleven hadden zich in het online debat weinig laten zien. Ook waren leerlingen weinig aan het woord geweest in de online brainstorm. In het rapport van de analyse van de brainstormfase schrijft Emmacommunicatie¹ “Hier ligt een uitdaging voor fase 2 in de dialoog.”

Op basis van de gesprekken die zijn gevoerd met leden van het Secretariaat van het Platform en op basis van de online gepubliceerde verslagen van de Platform vergaderingen kan opgemaakt worden wat werd beoogd met de kernactiviteiten. Uit het verslag van de eerste bijeenkomst van het Platform komt naar voren dat het Platform streefde naar een brede dialoog over de inhoud van het onderwijs die zowel online als offline plaats zou vinden. Het Platform nam zich voor om de samenleving te informeren over het proces via bestaande structuren (kanalen van belanghebbenden die al een plaats hebben in het onderwijsveld) en nieuwe structuren (website onsonderwijs2032.nl, Facebook OnsOnderwijs2032, Twitter @Onderwijs_2032).

De intentie van het Platform was om het land in te gaan om te luisteren en in gesprek te gaan. In plaats van bijeenkomsten te organiseren en daarvoor mensen uit te nodigen wilde het Platform juist faciliteren dat mensen in hun eigen omgeving met elkaar in gesprek zouden gaan over de inhoud van het curriculum. Met deze strategie werd verwacht dat de betrokkenheid bij en het eigenaarschap van de inhoud van het onderwijs zou worden vergroot. Om iedereen in de samenleving in de gelegenheid te stellen om deel te nemen, bood het Platform vormvrijheid, om zo een open dialoog te stimuleren zonder vooropgezette kaders. Deelnemers konden hun bijdragen op hun eigen manier leveren (per post, mail, in gesprek met het Platform).

Het Platform beoogde het gesprek over de inhoud van het onderwijs te faciliteren en te stimuleren door materiaal ter beschikking te stellen om discussie over het onderwijs van de toekomst te stimuleren en de gesprekken te sturen aan de hand van de drie hoofddoelen van onderwijs: kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming. Het Platform wilde deze thema's in fases in de dialoog brengen (zonder daarbij de samenhang uit het oog te verliezen). Voor wat betreft analyse van de vraagstelling en de oplossingsrichtingen wilde het Platform zich baseren op de resultaten van de dialoog, wetenschappelijke inzichten en internationale vergelijkingen.

Het Platform was van plan een conceptadvies te bespreken met alle doelgroepen die hun ideeën over Onderwijs2032 zouden laten horen. Openstaan voor alle meningen en terugkoppeling geven over wat er met uitkomsten zou gebeuren vond het Platform van belang. In het verslag van de eerste Platformvergadering is de ambitie uitgesproken om ervoor te zorgen dat de dialoog transparant en toegankelijk is. Ook benadrukken de Platformleden dat juist ook *tussen* de verschillende onderwijssectoren verbindingen moeten worden gelegd. De aansluiting van het primair onderwijs op het voortgezet onderwijs moet worden gewaarborgd. Ook daarmee houdt het Platform rekening in zijn denken over het curriculum van de toekomst.

Beoogd eindresultaat

Uit de verslagen van het Platform blijkt dat het Platform een “kabinetsadvies [wil] leveren over het onderwijscurriculum van de toekomst”. Geconcludeerd kan worden dat het doel van het Platform was om te komen met een advies aan de staatssecretaris dat inhoudelijke kwaliteit had (interne consistentie) en dat gebaseerd was op brede inbreng vanuit de samenleving (vorm van externe consistentie).

¹ Het Platform werd bij de analyse van de berichten ondersteund door Emmacommunicatie.

Belanghebbenden

Kernactiviteiten van deelnemers

De resultaten van het onderzoek laten zien dat bij de lancering van het Platform niet alle deelnemers aan het proces op dezelfde wijze waren betrokken. De aanleiding, urgentie en/of incentive om gehoor te geven aan de open oproep van het Platform om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het onderwijs verschilde voor de diverse belanghebbenden. In tabel 7 is weergegeven wat belanghebbenden aangeven na te streven met hun deelname.

Tabel 7: Gepercipieerde betrokkenheid aan de dialoogfase van belanghebbenden (beoogd)

Wie	Betrokkenheid	Proces	Inhoud
VO-raad, PO-raad	(In)directe invloed op Platform	Betrokken bij vormgeving, sturing en uitvoering van het proces	Antwoord geven op de vraag van het Platform en meedenken over de implicaties ervan
SER, PwC	Via eigen netwerk/contacten met OCW betrokken bij Onderwijs2032. Inbreng vanuit eigen expertise op gebied van gedegen analyse van ontwikkelingen in samenleving	Betrokken bij analyse van probleem en oplossingsrichtingen	Inbreng op basis van eigen expertise en netwerk
LAKS, Ouders&Onderwijs, EDventure, Onderwijscoöperatie als representant van beroepsgroep leraren	Door Platform betrokken en/of proactieve belanghebbenden	Voeren/faciliteren van dialoog onder achterban en inhoudelijke bijdrage leveren aan de maatschappelijke dialoog	Focus van de bijdrage aan de dialoog hangt af van eigenaarschap van probleem, betrokkenheid bij probleemdefinitie, drijfveer om mee te doen en eigen interesses van achterban
Geïnterviewde leraren, lerarenopleiders en scholier.	Door Platform uitgenodigd om deel te nemen via algemene oproep net als de rest van de samenleving	Actieve deelname aan de maatschappelijke dialoog met als doel om eigen bijdrage te leveren niet meteen aan de orde	Aanleiding/Incentive om actief deel te nemen aan de dialoog over de vraag van het Platform door eigen bijeenkomsten te organiseren ontbreekt

Analyse van de vraagstelling en oplossingsrichtingen

De PO-raad en de VO-raad waren meteen van het begin af aan betrokken als deelnemer aan het proces. Zij waren mede-initiatiefnemer van Onderwijs2032. In de bestuursakkoorden die de PO-raad en de VO-raad in 2014 met het kabinet afsloten stond de ambitie om via een brede dialoog te komen tot herijking van de kerndoelen vermeld. De sectorraden waren betrokken geweest bij het proces van analyse van de vraagstelling en oplossingsrichtingen. De sectorraden hebben meegedacht over de samenstelling van het Platform en heeft expertise geleverd aan het Secretariaat van het Platform. Op deze manier konden deze organisaties mede vormgeven aan het proces en sturing geven aan de inhoud van het advies. Daarnaast beoogden beide organisaties ook een inhoudelijke bijdrage te leveren die breed gedragen werd door de bestuurders die zij vertegenwoordigen.

Betrokkenheid van deelnemers

Ook waren er organisaties die zonder betrokken te zijn bij het initiatief zelf, zich proactief hadden opgesteld als deelnemer aan het proces. Dit gold bijvoorbeeld voor het LAKS. Al voor lancering van het Platform gaf het LAKS te kennen de stem van de scholieren in het debat te willen laten horen.

Het LAKS beoogde betrokkenheid bij het tot stand komen van het proces en bij de invulling van de inhoud van het advies. Uit de interviews bleek dat organisaties op een bepaald moment voorafgaand aan de maatschappelijke dialoog (in het geval van de SER, PwC) al via hun contacten met het ministerie van OCW op de hoogte waren. Anderen raakten tijdens de dialoog (Ouders & Onderwijs, EDventure, de Onderwijscoöperatie) betrokken. Contacten werden makkelijk gelegd omdat deze partijen al in de bestaande netwerken zitten. De intenties van bovengenoemde belanghebbenden waren om op basis van een dialoog met hun achterban (Ouders & Onderwijs, PO-Raad, VO-raad) of door organisaties uitgenodigde experts bijvoorbeeld op gebied van arbeidsmarktontwikkelingen (SER, PwC) tot een inhoudelijke bijdrage te komen aan de maatschappelijke dialoog. De Onderwijscoöperatie was ook eerder door het Ministerie van OCW betrokken bij de inrichting van het proces; de Onderwijscoöperatie werd gevraagd om mee te denken over geschikte kandidaten voor het Platform zelf. Maar tijdens de dialoogfase vervulde de Onderwijscoöperatie in het begin vooral de rol van doorgeefluik van informatie aan leraren in hun netwerk. De Onderwijscoöperatie faciliteerde pas later in de dialoogfase de leraren die zich verenigden in Leraar2032. De geïnterviewde leraren en lerarenopleiders gaven aan wel op de hoogte te zijn van het initiatief, met name via (sociale) media. Tot het aanleveren van een eigen bijdrage aan de dialoog kwam het in eerste instantie echter niet. Een van de redenen die zij noemden was dat zij zich niet aangesproken voelden om mee te denken over de vraag van de staatssecretaris.

4.2 Uitgevoerd tijdens de dialoogfase

Platform

Analyse van de vraagstelling en oplossingsrichtingen

Het Platform heeft zijn eigen werkproces gestructureerd op basis van thema's gerelateerd aan de drie hoofddoelen van onderwijs: kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming. Op basis van de verslagen van de bijeenkomsten kan geconcludeerd worden dat de Platformleden met elkaar de probleemsituatie en de oplossingsrichtingen bespraken. Per bijeenkomst deelden de Platformleden de ervaringen die zij hadden opgedaan in het land en hun eigen kennis van het thema. Daarnaast werd de input uit de maatschappelijke dialoog en inspirerende voorbeelden uit andere landen besproken en werden wetenschappelijk inzichten betrokken om de te maken keuzes te rechtvaardigen. In een interview verwoordt een Platformlid als volgt hoe zij te werk gingen:

We stelden ons de vraag wat alle leerlingen nodig hebben om op de arbeidsmarkt, in de samenleving, bij een vervolgopleiding goed te functioneren? Daarna gingen we terug redeneren: wat is dan nodig in het PO en in het VO? De werkwijze was om niet vanuit onderwijsinhouden te denken maar van buiten naar binnen te denken. (Citaat uit interview met Platformlid, december 2015)

De OECD heeft in opdracht van het Platform papers geschreven over de drie hoofddoelen van onderwijs en de samenhang daartussen. Aan de OECD is gevraagd om daarbij internationaal onderzoek te betrekken. Ook zijn wetenschappers gevraagd om inbreng te leveren op specifieke thema's die uit de dialoog naar voren kwamen, bijvoorbeeld over hoe kinderen leren. Met de inzichten die uit onder andere de documenten van de OECD en de gevoerde gesprekken naar voren zijn gekomen, heeft het Platform de gekozen oplossingsrichtingen empirisch kunnen onderbouwen. Ook hebben Platformleden input voor de inhoud van het advies verkregen door een aantal bezoeken aan het buitenland. Deze bezoeken droegen ook bij aan het versterken van de netwerken tussen meereizende belanghebbenden van de VO-raad, de PO-raad en de Onderwijscoöperatie.

PwC en SER kwamen beiden met aanvullingen op de door de staatssecretaris geschetste analyse van de vraagstelling en mogelijke oplossingsrichtingen de problemen met betrekking tot het huidige curriculum en de huidige systematiek van curriculumherijking in kaart te brengen. PwC maakte daarbij gebruik van hun onderzoek naar wereldwijde megatrends en de impact daarvan op de arbeidsmarkt en de kennis en vaardigheden die nodig zijn. Voor de SER sloot het thema aan bij hun expertise over de ontwikkeling van de economie en arbeidsmarkt en de gevolgen hiervan op het onderwijs en de eigen (toekomst)plannen van de Commissie Arbeidsmarkt & Onderwijsvraagstukken om zich hier verder over te buigen.

Deelnemers aan het proces en kernactiviteiten

De samenleving was uitgenodigd om deel te nemen aan het proces. De oproep was: Denkt u met ons mee? Om brede inbreng te stimuleren heeft het Platform actief bepaalde deelnemers bij het proces betrokken.

Wij [het Platform] hebben geprobeerd om zoveel mogelijk mensen bij de discussie over ons onderwijs te betrekken. Iedereen was welkom om te reageren en nieuwe gezichtspunten aan te dragen. Dit kon op verschillende manieren, door documenten aan te leveren, ideeën te delen, op persoonlijke titel of namens een organisatie, etc. Gevraagd en ongevraagd. Daar was onze werkwijze op gebouwd. (Citaat uit Interview met Platformlid, december 2015)

Het Platform is met partijen die al actief waren in het (onderwijs)veld, zoals het LAKS, de Onderwijscoöperatie en Ouders & Onderwijs, in gesprek gegaan om te kijken hoe zij op hun eigen manier, in hun eigen omgeving aandacht konden besteden aan de inhoud van het curriculum. Op deze manier heeft het Platform zich aangesloten bij initiatieven die er al waren om ervoor te zorgen dat het gesprek echt van de mensen zelf zou zijn/blijven. Een voorbeeld zijn de scholierencongressen van het LAKS. Daarnaast is het Platform samen met ondersteunende organisaties uit de onderwijsadviesbranche, zoals EDventure, tot de conclusie gekomen dat het goed zou zijn om bijeenkomsten te organiseren en/of te faciliteren voor specifieke doelgroepen, zoals ouders. Om jongeren expliciet bij de dialoog te betrekken heeft het Platform het initiatief genomen om jongeren een stem te geven in de dialoog door zogenaamde adviesvangertrajecten te ontwikkelen waarbij scholieren werden ingeschakeld om de mening van andere scholieren op te halen.

Belanghebbenden die zitting hadden in het Platform (uit onderwijsveld, wetenschap en bedrijfsleven) en/of een vertegenwoordiger in het Secretariaat van het Platform hadden (PO-raad, VO-raad) hebben actief deelgenomen aan het proces door hun kennis en netwerk in te zetten om een brede inbreng voor de inhoud en het proces onder hun eigen achterban te vergaren.

Kernactiviteiten

De focus van de werkwijze van het Platform ten aanzien van de maatschappelijke dialoog was erop gericht om de dialoog te verbreden, te verdiepen en richting te geven. In tabel 8 is aangegeven hoe het Platform dit heeft gedaan.

Tabel 8: Focus van de werkwijze in de dialoogfase (uitgevoerd)

Wie	Proces	Inhoud
Platform Onderwijs2032	<ul style="list-style-type: none"> - Aansluiten bij bestaande initiatieven - Vormvrijheid (online en offline) - Faciliteren van deelname van scholieren door adviesvangertrajecten 	Analyse van probleemsituatie en concrete invulling van de inhoud van het curriculum (over de drie vragen zoals genoemd in brieven van staatssecretaris: kennis voor leren en werken, maatschappelijke toerusting en persoonsvorming)

De kernactiviteiten van het Platform stonden in dienst van het realiseren van het eindresultaat. Het Platform heeft zelf actief de samenleving van informatie voorzien over Onderwijs2032 door via de

website, nieuwsbrieven en sociale media belangstellenden te informeren over Onderwijs2032 en over de manieren om deel te nemen aan de dialoog. Het Platform heeft aan met name belangenorganisaties (zoals de sectorraden, Ouders & Onderwijs, het LAKS, de Onderwijscoöperatie) gevraagd om hun eigen achterban te informeren over Onderwijs2032 en deze achterban op te roepen om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog en/of om speciale activiteiten voor de achterban te organiseren.

Om richting te geven aan de inhoud van de dialoog heeft het Platform vragensets gemaakt waarmee verschillende doelgroepen in hun eigen omgeving het gesprek met elkaar kunnen aangaan over de inhoud van het onderwijs. Ook online heeft het Platform de dialoog proberen te sturen door gerichte inhoudelijke vragen te plaatsen op de website en sociale media.

Deelname aan de maatschappelijke dialoog kon op allerlei manieren. Het stond belanghebbenden vrij om de manier te kiezen waarop ze wilden deelnemen aan de dialoog en op welke manier zij inhoudelijke inbreng wilden leveren. Bijdragen konden worden geleverd via ICT-toepassingen (via de website ononderwijs2032.nl, per email, Twitter, Facebook). Naast de mogelijkheid om de dialoog online te blijven voeren, heeft het Platform met name offlinebijeenkomsten mogelijk gemaakt waarin partijen face to face met elkaar in gesprek konden gaan. Bijdragen in welke vorm dan ook konden per post worden ingestuurd. Door vormvrijheid was deelname toegankelijk voor belanghebbenden. Aan het einde van de dialoofase (september 2015) heeft het Platform met een aantal partijen uit het onderwijsveld zoals de VO-raad en de PO-raad zijn voorgenomen denkrichting besproken. Dit waren zogenaamde verdiepingsgesprekken, die het Platform met meerdere partijen heeft gevoerd.

Belanghebbenden

Analyse van probleemsituatie en oplossingsrichtingen

Om aan de opdracht van de staatssecretaris te voldoen, was het voor het Platform van belang dat de discussie zou gaan over de inhoud van het onderwijs. Wat betreft de analyse van de vraagstelling en oplossingsrichtingen kan gezegd worden dat deze voor een groot deel al door de staatssecretaris was geschetst in onder andere zijn brief van 17 november 2014. De opdracht aan het Platform zoals omschreven in de brief van 12 januari 2015 was om een advies te schrijven “dat antwoord geeft op de vraag welke kennis en vaardigheden leerlingen nodig hebben om volwaardig in onze (toekomstige) samenleving te participeren” (p.2). Aan de samenleving werd gevraagd om hierover mee te denken en te praten.

Uit de analyse uitgevoerd door Emmacommunicatie in opdracht van het Platform blijkt dat de reikwijdte van de dialoog aanzienlijk groter is geweest dan een dialoog over de inhoud van het onderwijs. De dialoog ging ook over de randvoorwaarden. In dit rapport van Emmacommunicatie wordt als verklaring gegeven dat het mede komt door de vrije structuur in de vormgeving van de dialoog. Deelnemers konden zelf kiezen in welke vorm ze hun bijdragen leverden en daarmee ook welke vragen en thema's zij centraal stelden. Het Platform beoogde de drempel voor deelname door de vormvrijheid zo laag mogelijk te houden. Uit het rapport bleek dat deze vormvrijheid zich heeft vertaald in een zekere inhoudelijke vrijheid. Uit de analyse van Emmacommunicatie bleek dat bijdragen ook gingen over de inrichting van het onderwijs en andere randvoorwaarden voor goed onderwijs, thema's die niet direct een inhoudelijke koppeling hebben met een van de hoofddoelen. De bijdragen werden gegroepeerd in de volgende thema's: dynamiek in de samenleving, persoonsvorming, maatschappelijke toerusting, condities voor goed onderwijs en aanpak van het curriculum.

Dat niet alleen werd gesproken over de inhoud van het curriculum en dat belanghebbenden de vraag van de staatssecretaris verschillend hebben opgevat blijkt ook uit de gehouden interviews en uit de bijdragen van de geïnterviewde vertegenwoordigers van belanghebbenden. Uit reacties en bijdragen van de VO-raad en PO-raad bleek dat de gesprekken die onder schoolbestuurders werden gevoerd al snel gingen over de voorwaarden omdat het 'wat' onlosmakelijk is verbonden aan het 'hoe'. Ook het initiatief Leraar2032, een initiatief van leraren gefaciliteerd door de Onderwijscoöperatie, ging ook over meer dan de vraag van het Platform.

Uit de analyse van de bijdragen aan de dialoog blijkt dat onder andere ouders, leraren en het bedrijfsleven andere onderwerpen erbij betrokken zoals de inrichting van het onderwijs en de rollen van verschillende belanghebbenden. In tabel 9 worden de verschillende vragen/thema's die de geïnterviewde belanghebbenden centraal wilden stellen weergegeven.

Tabel 9: Discussiepunten en oplossingsrichtingen volgens belanghebbenden

Belanghebbenden	Uitgangspunt/vertrekpunt/aandachtspunt
Leraren (Leraar2032 gefaciliteerd door de Onderwijscoöperatie)	Hoe moet een curriculumsystematiek eruitzien? Wat is de rol van de leraar bij curriculumvernieuwing?
Lerarenopleiders	Hoe geven we invulling aan de kernopgaven van het opleiden van leraren (kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming van leerlingen, studenten en lerarenopleiders)?
LAKS (Scholieren)	Wat/welke onderwijsinhoud motiveert leerlingen?
Ouders&Onderwijs (ouders)	Wat vinden wij dat onze kinderen moeten leren op school en waartoe? Hoe kunnen ouders erbij betrokken worden?
PO-Raad	Welke toerusting hebben leerlingen nodig om te kunnen functioneren in de toekomst?
VO-Raad	Wat moet het funderend onderwijs leerlingen bijbrengen, zodat zij straks optimaal in de samenleving kunnen functioneren? In de optiek van de VO-raad kunnen wijzigingen van de inhoud van het programma (het 'wat') daarbij niet los worden gezien van de wijze waarop en de context waarbinnen het onderwijs vorm krijgt (het 'hoe'). De inhoud kan niet los van de voorwaarden voor goed onderwijs worden besproken.
Maatschappelijke omgeving (SER, PwC)	De arbeidsmarkt en de samenleving verandert: welke kennis en vaardigheden hebben kinderen nodig om optimaal te kunnen functioneren in de samenleving van de toekomst?
Onderwijsadviesbureaus	Wat moeten kinderen op school leren om zich optimaal voor te bereiden op de toekomst?

Uit dit onderzoek komt naar voren dat niet alleen vormvrijheid bijdroeg aan de diversiteit van de inhoud van de bijdragen. De belanghebbenden gaven ook aan dat de inhoud van de bijeenkomsten mede was bepaald door de interesses van de achterban/deelnemers aan de bijeenkomsten. Voor Leraar2032 bijvoorbeeld ging het om meer dan de vraag over de inhoud van het onderwijs. In hun Manifest gaven zij aan dat de rol van de leraar zou moeten veranderen: van uitvoerder naar ontwerper van onderwijs.

Kernactiviteiten van deelnemers

Voordat ingegaan wordt op de activiteiten van de geïnterviewde deelnemers aan de dialoog volgt hieronder in tabel 10 een overzicht van de opbrengsten van de dialooffase.

Tabel 10: Opbrengsten in dialooffase

Type bron	Aantal bijdragen
Adviesdocumenten, whitepapers, surveys, berichten, verslagen, opiniestukken en -peilingen en manifesten	>260
Bijeenkomsten	150 met 9.069 deelnemers
Online bijdragen (publicaties op website, nieuwsberichten, tweets/blogs	13.010
Bijdragen op Facebook	494
Brainstormsessies	59, meer dan 1000 PO en VO leerlingen
Bezoekers onsonderwijs2032.nl	20.861

Uit de interviews met een aantal representanten van belanghebbenden komt naar voren dat belanghebbenden op hun eigen manier hebben deelgenomen aan de maatschappelijke dialoog. Een duidelijk verschil is zichtbaar in het moment dat zij op de hoogte waren van de mogelijkheid van deelname aan de maatschappelijke dialoog. De sectorraden zaten dichtbij het vuur. Zij waren al voor de lancering van het Platform nauw betrokken bij de voorbereiding van Onderwijs2032. Zij namen met afgevaardigden zitting in het Secretariaat van het Platform en hebben op die manier invloed kunnen uitoefenen op de richting van de inhoud en het proces van de dialoog. Zij konden veel eigen inbreng leveren met betrekking tot de probleemdefinitie en de oplossingsrichting. Gedurende het proces hebben de PO-raad en de VO-raad ook voortdurend hun achterban- schoolbestuurders uit het PO en VO- bij het proces betrokken. Via bestaande structuren (eigen website, verenigingskanalen) werd informatie gegeven over Onderwijs2032. Daarnaast was er voor de leden gelegenheid om over het thema in gesprek te gaan op ledenvergaderingen en congressen. De VO-raad heeft zelf ook een schriftelijke bijdrage aan de maatschappelijke dialoog geleverd.

Organisaties zoals de SER, PwC, het LAKS, de Onderwijscoöperatie waren via hun netwerk en contacten met het ministerie van OCW op de hoogte van de voorgenomen maatschappelijke dialoog. EDventure en Ouders & Onderwijs werden later in het traject gevraagd om een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke dialoog, met name in hun rol om inbreng van anderen te faciliteren.

Andere geïnterviewden, de leraren, de scholier en de lerarenopleiders, waren via (sociale) media op enig moment in het traject geïnformeerd over de maatschappelijke dialoog. De geïnterviewde vertegenwoordigers van belanghebbenden hebben allemaal (op de lerarenopleiders na) een bijdrage in een bepaalde vorm geleverd aan de dialoofase. Deze bijdragen verschilden niet alleen qua vorm maar ook qua inhoud en qua manier waarop de inhoud ervan tot stand was gekomen.

Belanghebbenden wisselden van rol in het proces. Van de geïnterviewde belanghebbenden kan van de sectorraden gezegd worden dat zij invloed hadden op het ontwerp van het proces van de dialoog via hun deelname aan het Secretariaat van het Platform. Daarnaast waren zij ook deelnemer aan de dialoog zowel als belangenbehartiger van de sector als via hun achterban (hun leden). Daarnaast hebben zij ook een belangrijke rol gehad in het verstrekken van informatie aan belanghebbenden. PwC en de SER hebben vooral een expert rol gespeeld op het gebied van de vraagstelling en analyse van oplossingsrichtingen. De Onderwijscoöperatie was in het begin van het proces wat op de achtergrond. De Onderwijscoöperatie had meegedacht over de samenstelling van het Platform en had anderen via hun eigen website geïnformeerd over het proces. Halverwege namen leraren gefaciliteerd door de Onderwijscoöperatie steeds meer het initiatief. Leraren zetten een brede peiling uit onder leraren en schreven het Manifest Leraar2032. Verschillen in deelname aan het proces worden weergegeven in tabel 11.

Tabel 11: Wijze van deelname in de dialoofase door belanghebbenden (uitgevoerd)

Wie	Proces	Inhoud
Belanghebbenden met bestaande kanalen/ICT-infrastructuur (sectorraden, LAKS, Ouders&Onderwijs, SER, PwC, EDventure)	Voeren/faciliteren van dialoog onder achterban. Activiteiten gericht op gesprek en op het leveren van inhoudelijke bijdrage aan de maatschappelijke dialoog op eigen wijze	Dialoog in eigen kring (LAKS) en met anderen (bijvoorbeeld ouders en leraren of bedrijfsleven en onderwijsveld) over probleemanalyse en oplossingsrichtingen (breder dan de vraag van het Platform)
Overige belanghebbenden (leraren, scholieren, lerarenopleiders, Onderwijscoöperatie als	Inbreng blijft beperkt tot aanwezigheid op bijeenkomsten van anderen/georganiseerd door anderen. Deelname Onderwijscoöperatie blijft beperkt tot	Dialoog in eigen kring over probleemanalyse en oplossingsrichtingen (breder dan de vraag van het Platform)

representant van beroepsgroep leraren)	informerende van leraren, in mei 2015 faciliteert OC Leraar2032	
--	--	--

Bijna alle geïnterviewde belanghebbenden hebben zelf bijeenkomsten georganiseerd. Bij deze bijeenkomsten stond het gesprek centraal. Bij de scholierencongressen van het LAKS, de rondetafelgesprekken van PwC, de verkenningssessies van de SER, de congressen van de VO-raad en PO-raad werden meningen uitgewisseld. De rapporten die hierover verschenen hebben de vorm van verslagen van de bijeenkomsten waarbij meningen zijn uitgewisseld. De rapporten geven een beeld van de brede dialoog die is gevoerd.

Het verslag [van de rondetafelgesprekken met onderwijs, bedrijfsleven en wetenschap] gaat niet alleen over de vragen die wij [PwC] aan de deelnemers stelden. De deelnemers maakten allerlei uitstapjes. Die inbreng hebben we ook opgetekend. De mensen wilden het erover hebben. Niet omdat wij gezegd hadden dat ze het erover moesten hebben. (Citaat uit Interview representant PwC november 2015)

Uit de interviews met de belanghebbenden (SER, PwC, scholieren tijdens congressen en bij adviesvangertrajecten, EDventure) blijkt dat de gesprekken die werden gevoerd niet gericht waren op het bereiken van consensus. De samenstellers van de rapporten (beleidsmedewerkers en in het geval van de adviesvangers, de adviesvangers zelf samen met het Secretariaat van het Platform) hebben de bijeenkomsten samengevat op hoofdlijnen en gaven de rode draad in de discussies weer. In sommige gevallen werd het rapport ook voorzien van de mening/visie van de organisatie zelf (EDventure, PwC en de SER). De organisatie Ouders & Onderwijs deed dit niet en overhandigde alleen de input van de ouders. Ook de bijdrage van het LAKS was afkomstig van scholieren zelf. Het Manifest Leraar2032 is een gezamenlijke inspanning van circa twintig leraren. Zij hebben zich hierbij mede gebaseerd op de peiling onder ruim 800 leraren.

Niet altijd werd een verslag van de gesprekken naar het Platform gestuurd. Lerarenopleiders kwamen bijeen om te praten over wat de inhoud van de drie doelen voor onderwijs nu zou betekenen voor de lerarenopleiding, zonder direct de resultaten van het gesprek te sturen aan het Platform.

Uit het onderzoek blijkt dat focus van de werkwijze van de geïnterviewde partijen erop gericht was om de inhoud van hun bijdrage te verpakken in een vorm die paste bij hun organisatie en/of hun achterban. Dit resulteerde in verschillende soorten bijdragen aan het Platform. Voorbeelden hiervan zijn opgenomen in tabel 12.

Tabel 12: Vorm van bijdragen aan dialoofase door belanghebbenden

Belanghebbenden	Vorm
Leraar2032 gefaciliteerd door Onderwijscoöperatie	Manifest over curriculumdynamiek en democratische professionalisering en infographic met resultaten van digitale enquête
Scholieren (adviesvangertraject)	Prezi met resultaten van de adviesvangertrajecten en vlog van presentatie van resultaten
Lerarenopleiders	Intern document opgesteld door een groep van 10 lerarenopleiders
LAKS	Rapport scholierencongressen
Ouders&Onderwijs	Kernboodschap met daarin o.a. verzameling blogs
PO-raad	Verslagen van congressen, schriftelijke bijdrage o.a van PO-Raad in samenwerking met Platform Bèta Techniek
VO-raad	Schriftelijke bijdrage uit naam van de VO-raad en inbreng van leden tijdens bijeenkomsten
PwC	Rapport over rondetafelgesprekken en eigen visie op megatrends
SER	Verslag over SER-dialoogbijeenkomsten over leren in de toekomst en briefadvies van de SER
Onderwijsadviesbureaus	Rapport van EDventure namens onderwijsadviesbranche op basis van de onderwijsdebatavonden, infographic van de resultaten en videoverslag van de avonden

4.3 Beoogd tijdens de consultatiefase

Platform

Als opbrengst van de dialoofase heeft het Platform een *Hoofdlijn advies: een voorstel* (hierna Hoofdlijn advies) uitgebracht. Op dit Hoofdlijn advies, gepresenteerd op 1 oktober 2015, vroeg het Platform reacties in de consultatiefase, die officieel plaats had in oktober en november van 2015.

Deelnemers

Het doel van de consultatiefase was om te toetsen of de aanbevelingen in het Hoofdlijn advies herkend en gedeeld zouden worden. In het rapport is opgenomen wie het Platform graag wil laten deelnemen aan dit proces: “Het Platform Onderwijs2032 legt zijn schets voor aan leraren, leerlingen, schoolleiders, ouders, bestuurders, werkgevers en culturele en maatschappelijke organisaties die het Nederlands onderwijs een warm hart toe dragen.”(p.3)

Kernactiviteiten

In vergelijking met de brede vraag ten tijde van de dialoofase was de vraag van het Platform in de consultatiefase een meer afgebakende vraag. Het Platform wilde enerzijds toetsen of de hoofdlijnen in het voorlopig advies herkend werden. Daarnaast wilde het Platform antwoord krijgen op specifieke vragen over implicaties van het advies voor onderwijspraktijk. Dit betekende dat het Platform vooral in gesprek wilde gaan met scholen, leraren, ouders en leerlingen. Ook wilde het Platform aansprekende voorbeelden ophalen van scholen die al werken op de manier zoals wordt voorgesteld in het Hoofdlijn advies van 1 oktober. Het doel was draagvlak creëren in het onderwijsveld en voor het vervolgtraject. Ook andere betrokkenen zoals maatschappelijke organisaties en culturele organisaties en werkgevers, wilde het Platform betrekken in de consultatiefase. Het Platform nam zich voor actief in gesprek te gaan met partijen die een rol spelen in het scheppen van noodzakelijke randvoorwaarden, onder andere op het gebied van toetsen en examineren, toezicht, opleiden en lesmateriaal.

In de consultatiefase werd door het Platform beoogd dat mensen zowel de ruimte kregen om hun mening te geven maar ook dat de Platformleden uitleg konden geven wanneer mensen het idee van het Platform verkeerd begrepen hadden. Deze gesprekken waren zeer belangrijk. De Platformleden hebben geluisterd en hebben ook echt geprobeerd om te horen wat iemand wil zeggen. Op basis hiervan zijn punten duidelijker in het advies gezet, bijvoorbeeld over interdisciplinair onderwijs, ook om daarmee het commitment van vakleerkrachten te houden. (Citaat uit interview met Platformlid, december 2015)

Beoogd eindresultaat

Na de consultatiefase zou het Hoofdlijn advies worden uitgewerkt tot het beoogde eindresultaat: “Een doordachte en gedragen visie op een toekomstgerichte en inspirerende inhoud van het primair en het voortgezet onderwijs” (Hoofdlijn advies, p. 3). Het Platform wilde met zijn uiteindelijke visie een inspirerend perspectief bieden. In tabel 13 is de focus van de beoogde werkwijze weergegeven.

Tabel 13: Focus van de werkwijze in de consultatiefase (beoogd)

Wie	Proces	Inhoud
Platform Onderwijs2032	Verhogen van interne en externe consistentie door inhoud aan te scherpen en draagvlak te toetsen bij met name het onderwijsveld	(Reacties op) Hoofdlijn van het advies en vragen over implicaties van het advies

Belanghebbenden

Het Platform heeft de deelnemers aan de dialoofase op de hoogte gesteld van de publicatie van het Hoofdlijn advies. Ook is er veel media-aandacht geweest voor de oproep van het Platform om te reageren op de inhoud ervan. Over het algemeen kan gesteld worden dat voor een aantal geïnterviewde belanghebbenden deelname aan de consultatiefase een logisch gevolg was van de activiteiten die plaats hadden gevonden in de dialoofase. Belangenorganisaties zoals de VO-raad, de PO-raad, LAKS, Ouders & Onderwijs beoogden te achterhalen of hun achterban zich zou herkennen in het Hoofdlijn advies. Ook wilden zij kunnen laten zien aan hun achterban wat met hun inbreng tijdens de dialoofase was gedaan.

4.4 Uitgevoerd tijdens de consultatiefase

Platform

Uit dit onderzoek komen geen grote verschillen naar voren tussen wat het Platform met de consultatiefase beoogde en hoe het Platform te werk is gegaan. In tabel 14 wordt onderscheid gemaakt tussen het proces en de inhoud.

Tabel 14: Focus van de werkwijze in consultatiefase (uitgevoerd)

Wie	Proces	Inhoud
Platform Onderwijs2032	Gesprekken in het onderwijsveld en ophalen van feedback vanuit samenleving	Hoofdlijnen van het advies

Deelnemers

Uit de analyse van de consultatiefase uitgevoerd in opdracht van het Platform komt naar voren dat er 46 bijeenkomsten en gesprekken hebben plaatsgevonden. Het Platform heeft een toer georganiseerd langs scholen. Zij spraken daar met leraren, schoolleiders, leerlingen en ouders. Daarnaast heeft het Platform een groot aantal andere partijen gesproken waaronder maatschappelijke en culturele organisaties, vakbonden, uitgevers en de Inspectie van het Onderwijs.

Kernactiviteiten

De kernactiviteiten van het Platform tijdens de consultatiefase waren meer sturend dan in de dialoofase, niet alleen wat betreft het proces maar ook wat betreft de inhoud van het gesprek. Voorbeelden hiervan zijn de gesprekskaarten die werden uitgedeeld op bijeenkomsten en de vragen op de website van onsonderwijs2032. Tijdens de consultatiefase is het Platform in gesprek gegaan met scholen over wat hun beeld van wat de hoofdlijnen van het voorstel in de praktijk zou betekenen. De resultaten van deze gesprekken werden geborgd in de vorm van (op de website gepubliceerde) verslagen.

Uit de openbare verslagen van de bezoeken aan de scholen blijkt dat de gesprekken over allerlei thema's gingen, zoals de rol van de ouders, de rol van de inspectie. Bij een aantal bezoeken kwamen ook vragen aan de orde zoals wat moet erin, wat kan er weg. Uit de verslagen valt op dat het Platform vaak de deelnemers aan het gesprek heeft gerustgesteld, bijvoorbeeld omdat er nog onduidelijkheid bestond over de toekomst van het advies. Uit een verslag van een schoolbezoek blijkt dat de aanwezigen het Platform verzoeken om aandacht te houden voor het proces en het vervolg. Het Platform geeft aan dat zij van het begin tot het einde in dialoog zullen blijven met ouders, leerlingen en leraren. En dat dit ook zal gelden voor de periode nadat het advies van het Platform is uitgebracht.

In de consultatiefase heeft het Platform niet alleen geluisterd maar heeft het ook zijn keuzes uitgelegd en geprobeerd zijn denkrichting te verhelderen. Dit gebeurde niet alleen tijdens de gesprekken op scholen maar bijvoorbeeld ook bij de bijeenkomst die speciaal was georganiseerd voor culturele en maatschappelijke organisaties. Volgens het Platform hebben belanghebbenden die deelnamen aan de consultatiefase een belangrijke inhoudelijke bijdrage geleverd aan het eindadvies. Een lid van het Secretariaat gaf aan dat op basis van de reacties de hoofdlijnen hetzelfde konden blijven maar dat gesprekken en tekstsuggesties van belanghebbenden tot een aantal (belangrijke) aanpassingen in de uitwerking van het advies hebben geleid.

Belanghebbenden

Na het uitbrengen van het Hoofdlijn advies op 1 oktober 2015 ontving het Platform opnieuw veel bijdragen. Deze en de andere manieren waarop belanghebbenden betrokken zijn geweest bij de dialoog tijdens de consultatiefase zijn opgenoemd in tabel 15.

Tabel 15: Ontvangen bijdragen in consultatiefase

Type bron	Aantal bijdragen
Ingezonden stukken	200
Bijeenkomsten en gesprekken	46
Online bijdragen	212
Bijdragen op Facebook	155
Tweets	5505
Bezoekers onsonderwijs2032.nl	21353

Bron: Eindadvies, januari 2016

Kernactiviteiten

Terwijl het in de dialoofase over allerlei aan de vraag van de staatssecretaris gelieerde thema's ging, kan op basis van de analyse van de bijdragen aan de consultatiefase geconcludeerd worden dat belanghebbenden nu vooral veel gereageerd hebben op de inhoud van het document. De scope van de inhoud van de dialoog was nauwer dan tijdens de dialoofase.

Hoewel het initiatief om bijeenkomsten en gesprekken te organiseren meer dan in de dialoofase bij het Platform lag nam een aantal belanghebbenden actief deel aan het proces in de consultatiefase door zelf activiteiten te organiseren. De focus van de werkwijze was erop gericht om feedback te geven op de inhoud van het document. In tabel 16 wordt deelname van de onderzochte belanghebbenden weergegeven.

Tabel 16: Deelname van onderzochte belanghebbenden aan de consultatiefase (uitgevoerd)

Wie	Proces	Inhoud
Belanghebbenden met achterban (PO-raad, VO-raad, LAKS, Ouders & Onderwijs, EDventure)	Terugleggen bij de achterban: (achterhalen of de hoofdlijnen van het advies worden gedeeld en aan eigen achterban rol van de organisatie in het proces verantwoord)	(Aanvullingen op en vragen bij) Hoofdlijn advies
Belanghebbenden (algemeen)	Feedback geven	Hoofdlijn advies
Scholieren, leraren, scholen	Op uitnodiging van Platform	(Aanvullingen op en vragen bij) Hoofdlijn advies
Maatschappelijke omgeving (SER, PwC)	Volgen van het proces	Geen inhoudelijke bijdrage (wel informeel)

De kernactiviteiten van de onderzochte belanghebbenden zijn erop gericht om het document te bespreken met de achterban en/of anderen. Een voorbeeld hiervan is 'De Onderwijspoort', een bijeenkomst die de PO-raad, samen met de VO-raad en de AVS organiseerde. Experts, leraren,

schoolbestuurders en politici gingen met elkaar het debat aan over wat voor onderwijs de leerlingen van nu nodig hebben om klaar te zijn voor de toekomst. Ouders & Onderwijs, het LAKS en EDventure zorgden er ook voor dat hun achterban in de gelegenheid werd gesteld om feedback te geven. In tabel 17 staat een overzicht van de schriftelijke bijdragen die de geïnterviewde belanghebbenden hebben ingediend.

Tabel 17: Schriftelijke bijdragen van geïnterviewde belanghebbenden

Belanghebbenden	Schriftelijke bijdrage
Leraar2032	Blog van een van de initiatiefnemers van Leraar2032
LAKS	Resultaten van digitale enquête onder leden
Ouders & Onderwijs	Schriftelijke reactie op basis van blogs en enquête onder ouders
PO-raad	Schriftelijke reactie op website
VO-raad	Schriftelijke reactie op website en blogs
EDventure	Resultaten enquête uitgezet in netwerk van onderwijsadviesbureaus

(Overwegingen van) deelnemers om deel te nemen

De geïnterviewde belanghebbenden gaven aan een eigen afweging te hebben gemaakt om al dan niet deel te nemen aan de consultatiefase. Een van de overwegingen om al dan niet actief aan de consultatiefase deel te nemen was of de input van de organisatie voldoende terugkwam in het advies. Voor organisaties zoals de SER en PwC was dat het geval. Zij kozen ervoor om geen schriftelijke reactie te sturen naar het Platform maar kozen ervoor op hun eigen wijze, bijvoorbeeld tijdens informele gesprekken, hun mening te geven aan het Platform en/of aan de staatssecretaris. Hierover is geen informatie bekend bij de onderzoekers. Tijdens de bijeenkomst voor culturele en maatschappelijke organisaties maakten verschillende organisaties gebruik van de gelegenheid om opnieuw hun eigen standpunt/belang voor het voetlicht te brengen.

5 Resultaten: Ervaringen met en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog

In dit hoofdstuk presenteren we de resultaten die een antwoord geven op de derde onderzoeksvraag. Deze vraag gaat in op hoe de werkwijze van het Platform is ervaren en gaat in op hoe belanghebbenden terugkijken op het proces en wat zij vinden van de opbrengst van de maatschappelijke dialoog.

5.1 Ervaringen en opbrengsten voor Platform Onderwijs2032

Op 23 januari 2016 presenteerde het Platform zijn eindadvies, een eindadvies waarmee alle acht Platformleden konden instemmen. Volgens de voorzitter van het Platform biedt het advies “een visie die beschouwd kan worden als de eerste stap in de herziening van het curriculum van het primair en voortgezet onderwijs in Nederland”. (Eindadvies, 2016, p. 6)

Eindresultaat

Het Platform uitte zich in het eindadvies positief over het proces. Terwijl het Platform bij de start rekende op “de nodige scepsis en weerstand” viel dit zowel in als buiten het onderwijsveld mee. De voorzitter van het Platform gaf hierover het volgende aan: “we [het Platform] zijn aangenaam verrast door het enthousiasme, de bevolgenheid en de betrokkenheid van al die duizenden leraren, schoolleiders, bestuurders, leerlingen en ouders die aan de discussies hebben deelgenomen”. (Eindadvies, 2016, p. 6)

Uit de continue analyses van de bijdragen werd snel duidelijk dat het beeld over datgene wat belangrijk is voor toekomstgericht onderwijs een breed gedragen basis had. In de analyse van de bijdragen aan de dialoog wordt het door Emmacommunicatie als volgt omschreven:

Zelden zagen we twee diametrale opvattingen over bepaalde thema's; eerder is er grote consensus waarneembaar. Binnen die algemene consensus worden thema's soms wel verschillend ingevuld. Een voorbeeld hiervan is de opvatting dat er meer ruimte moet zijn voor maatwerk in het onderwijs (thema op macroniveau), een opinie die breed gedeeld wordt. Indien er wel duidelijke verschillen van mening zijn, is dit met name op meer praktisch gebied (meso- en microniveau): de manier waarop er invulling wordt gegeven aan een bredere ontwikkeling. Als we bij het voorbeeld van maatwerk blijven, zien we dat sommige deelnemers aan de dialoog vooral inzetten op ICT-oplossingen, terwijl andere het belangrijk vinden dat het schoolexamen meer ruimte krijgt ten opzichte van het centraal examen. Hoewel deze bijdragen de nadruk leggen op een andere invulling van maatwerk, hoeven ze elkaar niet noodzakelijkerwijs uit te sluiten - integendeel. (Analyse van bijdragen aan dialoofase, 2015, p.10)

Het Platform schrijft in het Hoofdlijn advies van 1 oktober (p.3) hierover: “De dialoog heeft veel waardevolle informatie opgeleverd, van algemeen tot specifiek over bepaalde thema's. Het laat zien dat er in hoofdlijnen een gedeeld beeld bestaat over datgene wat belangrijk is voor toekomstgericht onderwijs”. Dit is een indicatie dat er draagvlak is voor het eindresultaat. Dat deze kenmerken ook naar voren kwamen in vernieuwingstrajecten van het onderwijs in bijvoorbeeld Schotland, Finland, Noorwegen en Engeland en in wetenschappelijke literatuur over het onderwijs (p.4) kan gezien worden als een indicatie voor de kwaliteit van de inhoud van het eindresultaat.

Het Platform heeft de hele tijd twee sporen gelopen. Een ervan was de maatschappelijke dialoog. In deze dialoog ging het om collectief nadenken over wat zou er in het onderwijs voor onze kinderen moeten zitten. Het Platform heeft ongehoord veel input gekregen vanuit de samenleving. Het tweede spoor was de wetenschappelijke lijn. Het Platform had zich voorgenomen om zich niet alleen te baseren op de opbrengsten van de maatschappelijke dialoog maar om daarnaast goed gebruik te maken van wetenschappelijke bronnen. Het curriculum van Onderwijs2032 is niet de grootste gemene deler van wat mensen vinden. Het Platform heeft iedereen gehoord en is iedereen erbij blijven betrekken. Maar het advies is niet tot stand gekomen op basis van de meeste stemmen gelden. Zo heeft het Platform niet gewerkt. Het ging ons om draagvlak organiseren en wetenschappelijke onderbouwing. Gelukkig stond dat niet haaks op elkaar. Goed onderwijs is onderwijs dat ook draagvlak heeft bij de belanghebbenden. Mooie inhoud zonder draagvlak gaat het niet worden, maar andersom ook niet. (Citaat uit interview met Platformlid, december 2015)

Voor het Platform waren de reacties die het Platform kreeg tijdens de consultatiefase op het advies op hoofdlijnen een bevestiging van steun voor het advies.

Het Platform Onderwijs2032 heeft een grote hoeveelheid reacties ontvangen, zowel online als offline. De hoofdlijnen van het advies krijgen in diverse reacties veel steun. In veel van de bijdragen lezen we dat de voorstellen in algemene zin worden herkend en positief worden ontvangen. Bij specifieke onderdelen plaatsen mensen kanttekeningen, aandachtspunten, aanbevelingen en er worden goede voorbeelden aangedragen van hoe de voorstellen nu al worden toegepast. Die reacties bieden aanknopingspunten om de hoofdlijnen van het advies te concretiseren en uit te werken tot een definitief advies. (Rapport analyse consultatiefase, 2015, p. 13)

Het Platform werd gesterkt in zijn opvattingen doordat het in de consultatiefase geen zware kritiek kreeg op zijn Hoofdlijn advies.

Het Platform heeft geprobeerd steeds te verantwoorden op basis waarvan het iets heeft gezegd. De consultatiefase is hierin heel belangrijk geweest. Mensen gaven aan dat zij de argumentatie die werd genoemd in het tussenrapport soms zwak vonden. Bijvoorbeeld voor het belang van Engels op vroege leeftijd. Tijdens de consultatiefase zijn er verschillende misconcepties aan het licht gekomen, bijvoorbeeld het idee dat kennis niet belangrijk is. Het is heel goed geweest om de gesprekken met verschillen de partijen, zoals bijvoorbeeld BON, te voeren. Het Platform heeft goed geluisterd naar wat partijen bedoelden. In het eindrapport is er meer ruimte om keuzes te verantwoorden (zonder al te uitgebreid notenapparaat), op sommige punten uitspraken aan te scherpen of te nuanceren. Het kan bijvoorbeeld nu niet meer mis te verstaan zijn dat kennis wel degelijk belangrijk is. We hebben geprobeerd het overtuigend en goed beargumenteerd op te schrijven. Er zullen altijd mensen/groeperingen zijn die we niet hebben bereikt en/of die het niet eens zijn met de keuzes die we hebben gemaakt. Maar we zijn niet over één nacht ijs gaan. (Citaat uit interview met Platformlid, december 2015)

Daarnaast was voor het Platform een van de belangrijkste opbrengsten van het proces - los van de oplevering van een eindadvies-, dat belanghebbenden binnen de eigen groep maar ook onderling met elkaar het gesprek hebben gevoerd over de inhoud van het onderwijs. Voor het Platform geldt als bewijs hiervan de vele bijeenkomsten die hebben plaatsgevonden waarbij over de toekomst van het onderwijs is gesproken en de verslagen die het resultaat zijn van deze gesprekken.

Het afgelopen jaar is er in Nederland heel veel over de inhoud van het onderwijs gepraat, terwijl het daarvoor vaak vooral over werkdruk, onderwijsuren, arbeidsvoorwaarden ging. Ontzettend veel mensen hebben op onze oproep gereageerd. We hebben heel veel inbreng gekregen. Het gesprek heeft overal plaatsgevonden en nog steeds vindt het gesprek over hoe we het onderwijs bij de tijd kunnen houden plaats. Dat vind ik een belangrijk succespunt. Er is nog nooit zoveel gepraat en nagedacht over de inhoud van het onderwijs als het afgelopen jaar. Dit is ongekend in Nederland. Dat vind ik absolute winst. (Citaat uit interview met Platformlid, december 2015)

5.2 Ervaringen en opbrengsten voor belanghebbenden

Op basis van verschillende data (documenten van belanghebbenden en dertien interviews met representanten van belanghebbenden) is achterhaald wat is bereikt met de maatschappelijke dialoog. Het gaat hierbij om ervaringen en opbrengsten. Belanghebbenden blikken terug op de werkwijze van het Platform en op hun eigen werkwijze. De elementen uit het analysekader staan hierbij centraal: de analyse van de vraagstelling en de oplossingsrichtingen, de kernactiviteiten, de rol

van de verschillende deelnemers aan de dialoog en het eindresultaat. Ook wordt in deze paragraaf beschreven hoe belanghebbenden de opbrengsten van het proces hebben ervaren.

Analyse van probleemsituatie en oplossingsrichtingen

Uit de data komt naar voren dat voordat de maatschappelijke dialoog van start ging het probleem en de vraagstelling al min of meer gedefinieerd was. Ook werden er oplossingsrichtingen genoemd. In zijn brieven van 17 november 2014 en 12 januari 2015 gaf de staatssecretaris meerdere argumenten om het curriculum te herijken en werden ook al suggesties voor de invulling van een toekomstgericht curriculum gedaan. Van de belanghebbenden die onderdeel uitmaken van dit onderzoek waren er twee betrokken bij de analyse van het probleem en de oplossingsrichtingen die voorafging aan de maatschappelijke dialoog. Dit waren de VO-raad en de PO-raad. Voor de PO-Raad vloeide het initiatief van de staatssecretaris voort uit afspraken die waren gemaakt in het bestuursakkoord 2014 en de discussies over de School van 2020. Voor de VO-raad sloot Onderwijs2032 aan bij onder andere de VO2020 tour en interne discussie over maatwerkdiploma en tegengaan van overladenheid van het curriculum.

Het doel is om incidentenpolitiek te voorkomen. Het is prima om het curriculum te herijken, en daar goede dingen in te zetten, maar het gaat ook om ervoor te zorgen dat er niet iedere week iets anders in moet. Je wilt kunnen zeggen: Dit hebben we met elkaar afgesproken. Daarom is het maatschappelijke debat zo belangrijk. Op basis van wat is gehoord, wat is verzameld kan je dan zeggen: Dit is waar het onderwijs vooral over gaat en daarnaast is er ruimte voor scholen, voor leerlingen om eigen accenten te leggen. (Citaat uit interview met representant VO-raad, november 2015)

Belanghebbenden zoals de SER en PwC waren tijdens het proces betrokken bij de probleemanalyse met betrekking tot het onderwijs van de toekomst. Hun bijdragen gingen vooral over de veranderende samenleving en de noodzaak van het onderwijs om daarop in te spelen waarmee ze de noodzaak om tot een toekomstgericht curriculum te komen benadrukten. Voor het LAKS lag dit weer anders. Hoewel zij niet waren betrokken bij de totstandkoming van Onderwijs2032 sloot de vraag van het Platform wel aan bij een thema waar zij zelf mee bezig waren. De vraag die al langer speelde voor het LAKS was of de huidige inhoud van het onderwijs het gebrek aan motivatie onder scholieren kon verklaren.

Bij de start van de maatschappelijke dialoog was niet bij alle belanghebbenden een gevoel van eigenaarschap van de door de staatssecretaris geschetste vraagstelling en de oplossingsrichtingen aanwezig. Uit de interviews bleek dat nadenken over de inhoud van het onderwijs op nationaal niveau voor een aantal categorieën stakeholders zoals de leraren en de scholieren, bij de lancering van het Platform niet een thema was waar zij zich op dat moment al in grote mate mee bezig hielden. Ook de Onderwijscoöperatie en lerarenopleiders waren op dat moment niet bezig met op deze manier kijken naar de inhoud van het curriculum.

Een geïnterviewde leerkracht PO gaf aan dat volgens haar de meeste leraren zich vooral bezighouden met wat er in de klas en op school gebeurt en dat de meeste leraren zich in eerste instantie minder geroepen voelen om hun mening te geven over de inhoud van het onderwijs zoals dat op nationaal niveau wordt vastgesteld. Voor deze leerkracht ontbrak ook het perspectief waardoor niet duidelijk was wat de bedoeling was van deze hele exercitie. Zij gaf aan: "Is dit een serieuze zaak waardoor wij ons ermee bezig gaan houden of is dit weer de zoveelste trend die langs komt waaien?"

De geïnterviewde belanghebbenden noemden ook de complexiteit van de vraag en erkenden de verschillen die bestonden in de samenleving ten aanzien van de vraag van de staatssecretaris en de mogelijke oplossingsrichtingen. Eén van de geïnterviewden gaf expliciet aan dat afbakening en duidelijkheid over het doel beter had gekund. Zij gaf aan dat het Platform nog sterker had moeten

benadrukken dat het om een “richtinggevend kerncurriculum” ging en dat “docenten meer ruimte krijgen om daar inhoud aan te geven”. Ook de representant van het LAKS gaf aan dat de vraag tijdens de dialoog meer afgebakend had moeten zijn. Nu was er onduidelijkheid over de reikwijdte van de discussie ontstaan. Naarmate het proces vorderde bleek het meer te gaan om welke kant willen we op met het onderwijs en niet zo zeer om welke vakken moeten kinderen leren op school.

Kernactiviteiten

Over de aanpak van de staatssecretaris en ook over de invulling die het Platform gaf aan deze opdracht, waren de geïnterviewden gelijkgestemd ten aanzien van een aantal punten met betrekking tot de kernactiviteiten van het proces. Positief waren zij over het feit dat de staatssecretaris een onafhankelijke commissie had ingesteld. Ook de fasering –eerst een brainstorm waarin alle wensen naar boven kwamen drijven, dan een dialoog en aan het einde een consultatiefase- en de mogelijkheid om van het begin af aan bij het proces betrokken te kunnen zijn, werd positief beoordeeld. Geïnterviewden waren positief over het feit dat het Platform met een tussenrapport kwam waarop de samenleving feedback kon geven. Wat ook op instemming kon rekenen was dat het Platform het land was ingetrokken om de meningen en visies in de samenleving te horen. De geïnterviewden vonden de Platformleden open en toegankelijk. Bovendien waren in relatief korte tijd veel mensen bereikt. Maar er waren ook punten van kritiek. Eén van de lerarenopleiders gaf aan dat niet geheel duidelijk was wat nu precies nog de ruimte voor inbreng was tijdens de consultatiefase. Verwachtingen hierover hadden beter gecommuniceerd kunnen worden. Ook was het volgens haar niet duidelijk wat nu precies zou gaan gebeuren met de feedback. Ook anderen zoals de docenten en de representant van EDventure gaven aan dat het van belang was dat men op de hoogte werd gebracht van het vervolg.

Meerdere geïnterviewden gaven aan dat door de gehanteerde aanpak niet iedereen bereikt werd. Dit betrof niet alleen de eigen achterban, maar ook gaven zij aan dat wellicht andere groepen onvoldoende waren bereikt. Dit ging met name om scholieren, ouders en leraren. Als redenen werden genoemd: tijdgebrek (kort voor de zomervakantie/in examentijd is het moeilijk om scholieren te bereiken), de wijze waarop men kon deelnemen (scholieren, leraren, ouders reageren niet op sociale media op dit soort vraagstukken) en het jargon dat werd gebruikt.

In het maatschappelijk debat kwamen veel onderwijskundige termen voor. Ook de indeling in drie doelen van onderwijs zijn echte onderwijsonderwerpen. De termen die zijn gebruikt in het debat kennen ouders niet [...] Sommigen groepen werden door de gekozen strategieën uitgesloten van deelname aan de dialoog. Let op de veronderstellingen die gemaakt worden. Bijvoorbeeld in de vragensets wordt ervanuit gegaan dat ouders werk hebben. De gekozen aanpak is gericht op talige, hoogopgeleide mensen, mensen die assertief zijn en mondig. Door de gekozen aanpak hebben ook vooral mensen die iets te verkopen hebben, belangengroepen deelgenomen aan het proces. (Citaat uit interview met lerarenopleider, november 2015)

Zowel het LAKS als de Onderwijscoöperatie en Ouders & Onderwijs gaven aan dat het goed werkt om met de achterban in gesprek te gaan door iemand van de eigen groep hierin een rol te geven. Het LAKS was om die reden positief over de door het Platform georganiseerde adviesvangertrajecten. Uit het interview met een van de coördinatoren van de adviesvangers komt naar voren dat het proces heel geslaagd was. In korte tijd hebben de adviesvangers meer dan 1000 medescholieren bereikt.

Deelnemers

Over de werkwijze waarop het Platform de samenleving had betrokken verschilden de geïnterviewde deelnemers aan de dialoog van mening. De geïnterviewde belanghebbenden uit het onderwijsveld betwijfelden of een open oproep over de inhoud van het onderwijs wel aan de hele samenleving

moet worden gesteld. Een lerarenopleider gaf aan dat “met een open oproep als deze, de inbreng bestaat uit stokpaardjes en dingen die mensen missen in het huidige onderwijs”. De Onderwijscoöperatie noemde als nadeel dat “het idee ontstaat dat iedereen verstand heeft van onderwijs”. De AOb, een van de vijf belangrijkste onderwijsorganisaties en mede-initiatiefnemer van de Onderwijscoöperatie, liet zich kritisch uit op zijn website over het initiatief van de staatssecretaris waarbij iedereen die iets vindt over de vraag wat kinderen moeten leren, zich kon mengen in de discussie. Volgens de AOb is het de beroepsgroep zelf, de mensen die werkzaam zijn in het onderwijs, die hier discussie over moeten voeren.

Andere belanghebbenden gaven aan dat zij het jammer vonden dat niet meer mensen waren bereikt. Het LAKS zou liever nog meer scholieren hebben bereikt om hun mening te vragen over de inhoud van het curriculum en het advies van het Platform. In de bijdrage van Ouders & Onderwijs staat: “ondanks diverse inspanningen is het niet gelukt om het geluid van de laagopgeleide en/of allochtone ouders te verzamelen. Hun visie op het onderwijs in de toekomst is daarmee niet in de verzameling van reacties van ouders verwerkt”.

Door gebrek aan tijd, is dat [het bereiken van ouders] niet helemaal perfect gegaan. Er had meer in gezeten voor ouders. Het is nodig om ouders erbij te blijven betrekken. Ook in vervolgfase wanneer keuzes worden gemaakt. Wil je echt ouders bereiken en mening van ouders ophalen, dan moet je naar minstens 100 scholen gaan. Ouders zijn best bereid om hierover te praten. Nodig is wel om duidelijk te maken wat het belang is om over dit onderwerp te praten en aangeven dat je ouders serieus neemt. Dan komen ouders wel. Deze opzet kost wel meer tijd. De interesse moet wel van ouders en scholen zelf komen, maar het gesprek hadden we wel kunnen faciliteren. (Citaat uit interview representant Ouders & Onderwijs, november 2015)

De sectorraden gaven aan dat hun achterban voldoende gelegenheid heeft gehad om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog. Een leraar en de vertegenwoordiger van de Onderwijscoöperatie gaven aan dat hoewel veel leraren zijn bereikt, betrokkenheid van de beroepsgroep leraren beter had gekund. Betrokkenheid van de beroepsgroep leraren aan de voorkant had vergroot kunnen worden door zitting van een vertegenwoordiger van de beroepsgroep in het Secretariaat van het Platform.

Om leraren te bereiken ben je er niet met 2 leraren in het Platform. Die kunnen niet namens de hele beroepsgroep spreken. Het is een gemiste kans dat er geen leraar als vertegenwoordiger van beroepsgroep in het Secretariaat zat. Als het over het curriculum gaat, dan gaat het per definitie over hun beroep en hun vak. Je had aan de voorkant aan kracht kunnen winnen, door een leraar in het Secretariaat te zetten, dan was professionele dialoog daar ook direct van start gegaan. (Citaat uit interview representant Onderwijscoöperatie, november 2015)

Op het eerste oog zit het wel goed met de dialoog tussen het Platform en de beroepsgroep leraren. Het Platform heeft met organisaties die leraren vertegenwoordigen gesproken en heeft manifesten en andere stukken ontvangen. Daarnaast zijn Platformleden op scholen geweest en hebben zij leraren gesproken. Er zitten twee leraren in het Platform. Maar mede vanwege de fragmentatie binnen de beroepsgroep leraren (die verenigd zijn in vakbonden, vakverenigingen) was er van een diepgaand, breed gedragen en structureel geluid van de beroepsgroep geen sprake. Die handschoen hebben wij met leraar 2032 geprobeerd op te pakken. (Citaat uit interview met mede-initiatiefnemer Leraar2032, november 2015)

Eindresultaat

Omdat de interviews plaatsvonden in de consultatiefase worden hieronder de reacties op het Hoofdlijn advies met betrekking tot het oordeel over het resultaat. De geïnterviewden waren over het algemeen positief over de denkrichting van het Platform. Bijvoorbeeld het LAKS laat in een schriftelijke reactie op het Hoofdlijn advies weten: “Uit de gesprekken die het LAKS het afgelopen jaar hield, kwam duidelijk naar voren dat scholieren de wereld beter willen begrijpen. Gelukkig wordt deze mening gedeeld door de mensen van het Platform”. Ook anderen uitten zich positief.

Net zoals wij dat in ons eigen manifest deden pleit de commissie voor een curriculum waarin meer evenwichtig aandacht is voor socialisatie en persoonsvorming, naast de nu dominante oriëntatie op kwalificatie. Het spreekt voor zich dat wij deze bredere opvatting van wat de school is en zou moeten doen, toejuichen. Ook het idee van een meer gelaagd curriculum, met een stevig verankerd kerndeel voor alle leerlingen en met veel ruimte voor variëteit, voor verbreding en verdieping voor sommigen, had zo uit ons eigen manifest kunnen komen. (Reactie Leraar2032 op het Hoofdlijn advies, oktober 2015)

Over het product dat er nu ligt durf ik wel te stellen dat er binnen onze sector VO veel draagvlak is voor de visie van het Platform. De hoofdlijnen van het advies worden echt omarmd. De robuuste kern, ruimte voor verbreding en verdieping, een betere balans tussen socialisatie, burgerschap, cognitie, meer aandacht voor toepassen van kennis. Al die aspecten zitten erin. Daaraan heeft VO-Raad ook wel een bijdrage geleverd. (Citaat uit interview met representant VO-raad, november 2015)

Een van de lerarenopleiders gaf aan dat zij de punten die zij had ingebracht niet terugzag in het Hoofdlijn Advies. Zij gaf aan hier wel begrip voor te hebben omdat haar punten van een andere orde waren. Het advies van het Platform was veel abstracter dan haar inbreng. Ook de representant van het LAKS gaf dit aan. Ook scholieren hadden veel concretere input aangeleverd. Het Hoofdlijn advies was abstracter dan de antwoorden die scholieren gaven op de vraag wat zij wilden leren op school.

Naast bijval voor het Hoofdlijn advies vroegen alle geïnterviewden ook aandacht voor de voorwaarden om de voorstellen van het Platform in de praktijk te kunnen brengen. De noodzaak om de leraar bij het vervolgproces te betrekken werd genoemd door de sectorraden, ouders en leraren. Ook noemde alle geïnterviewde dat zij zelf betrokken wilde zijn bij het vervolg, hetzij direct (Ouders & Onderwijs, LAKS, Onderwijscoöperatie, VO-raad, PO-raad, Leraar2032) hetzij meer indirect, binnen hun eigen organisatie (PwC, de SER en lerarenopleiders).

Ook opleiders en studenten van de lerarenopleiding benadrukten in één van de consulterende gesprekken met het Platform dat de leraar betrokken moet zijn bij het doorvoeren van veranderingen. Ook de VO-raad gaf aan dat het succes van het uiteindelijke advies staat of valt met de mate waarin scholen en (vooral) leraren eigenaar worden van de inhoud van het onderwijs. Dit betekende volgens de VO-raad dat er geïnvesteerd moet worden in curriculumbewustzijn en eigenaarschap van leraren over het curriculum. Ook de deelnemers aan de miniconferentie van de PO-raad en VO-raad in het najaar pleitten voor het vergroten van de professionele ruimte voor leraren. De PO-raad gaf aan dat de leden van de PO-raad zich wel kunnen vinden in de hoofdlijnen maar ook kritische punten hebben. In de schriftelijke reactie ging de PO-raad in op de essentiële condities die nodig zijn voor de realisatie van een kwalitatief goed, toekomstgericht, samenhangend en doorlopend onderwijsaanbod. Concreet werd genoemd dat er aandacht moet komen voor de omgeving van de school, voor de voorschoolse periode en dat het onderwijsbestel en de inspectie ook moet veranderen.

Wat belanghebbenden vooral bezighield, was het vervolg. Het LAKS, de leerkrachten, de Onderwijscoöperatie, de sectorraden, de lerarenopleiders, PwC, de SER en EDventure zijn allen benieuwd naar wat er gebeurt nadat het eindadvies is uitgebracht.

Een uitdaging is om ervoor te zorgen dat leraar bereikt wordt voor het vervolg. Want het gaat erom hoe het advies dadelijk neerslaat in het primaire proces. Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van de staatssecretaris, maar van alle actoren in het speelveld. Dus ook van leraren zelf, om hier kennis van te nemen. Ook aan de schoolleider en bestuurder om dingen mogelijk te maken. Er is meer massa nodig, hier moeten we met elkaar voor zorgen. (Citaat uit interview representant Onderwijscoöperatie, november 2015)

Het Platform heeft zich aan de opdracht gehouden. Maar er zijn nu vervolgstappen nodig. Het is niet zo dat er nu een advies ligt waarmee scholen aan de slag kunnen. Er is nu een ontwerpproces nodig. Hierin moeten voornamelijk leraren, schoolleiders en bestuurders worden betrokken omdat zij verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van het onderwijs. Zij moeten gaan bedenken wat het advies betekent voor het onderwijsprogramma. In de ontwerpfase moet worden gewerkt aan een voorstel om te komen tot herijking van de kerndoelen. (Citaat: Interview met representant VO-raad, november 2015)

Net als het Platform zagen ook de geïnterviewde belanghebbenden het als winst dat het gesprek over de inhoud ging. De leerkracht PO gaf aan dat wat heel positief is aan Onderwijs2032, dat “mensen nu praten over de inhoud van het curriculum”.

De belanghebbenden noemden ook andere opbrengsten van de maatschappelijke dialoog. Voor de belangenorganisaties zoals VO-raad, PO-raad, LAKS, Ouders & Onderwijs maar ook voor EDventure, de SER en PwC geldt dat zij hun netwerk hebben kunnen uitbreiden door deelname aan de dialoog. EDventure was positief over de bijeenkomsten die de onderwijsadviesbureaus met elkaar georganiseerd hadden. EDventure noemde niet alleen de inhoudelijke resultaten en de inspirerende gesprekken als opbrengst. Het met elkaar organiseren van een landelijk evenement had ook bijgedragen aan de eigen professionele ontwikkeling van de betrokken organisaties en medewerkers. Het werd een succes genoemd omdat deelnemers kennis deelden. Ook de SER noemde het belang van kennis delen, elkaar inspireren, netwerken vergroten. PwC keek eveneens positief terug op deelname aan de maatschappelijke dialoog. Volgens deze twee organisaties waren de bijeenkomsten geslaagd omdat de goede mix van mensen aan tafel zat en er voldoende ruimte was om met elkaar het gezamenlijke doel (beter onderwijs) te bespreken.

Gedurende het proces raakten de leraren en de beroepsgroep leraren in de vorm van de Onderwijscoöperatie steeds meer bij het proces betrokken. De noodzaak om in het vervolgtraject meer betrokkenheid te creëren bij de beroepsgroep leraren werd door zowel het Platform als de Onderwijscoöperatie erkend. De geïnterviewden uit het onderwijsveld gaven aan dat bij leraren mede dankzij Onderwijs2032 steeds meer curriculumbewustzijn is gecreëerd. Mede dankzij ICT hebben leraren elkaar weten te vinden via Twitter, blogs, digitale vragenlijsten en debatavonden.

5.3 Ervaringen en opbrengsten na het eindadvies

De opdracht van Platform Onderwijs2032 was met het uitbrengen van het eindadvies op 23 januari 2016 afgerond. Volgens het Platform kon zowel het Hoofdlijn advies als het uiteindelijke Eindadvies rekenen op constructieve input en reacties uit het onderwijsveld en daarbuiten. Ook de opdrachtgever sprak zich positief uit over het werk van het Platform.

Het Platform is erin geslaagd om in samenwerking met een groot aantal betrokkenen een visie te formuleren en te vervatten in een helder advies. Dit is een knappe prestatie waarvoor waardering op zijn plaats is. Het advies dient als basis om te komen tot een uitgebalanceerd toekomstgericht curriculum dat helderheid biedt over wat leerlingen moeten leren, waarin aandacht bestaat voor vakoverstijgende vaardigheden en waarbij leraren en leerlingen meer ruimte hebben voor verdieping en verbreding. (Citaat uit brief van de staatssecretaris als reactie op het eindadvies, januari 2016)

Het advies ontving positieve reacties. Belanghebbenden (zoals de PO-raad, de VO-raad, het LAKS, Ouders & Onderwijs) maakten hun reactie openbaar via eigen kanalen, zoals hun website, digitale nieuwsbrieven en verwezen ernaar via Twitter en Facebook. Op 7 maart 2016 kondigde de staatssecretaris zijn plannen voor het vervolgtraject aan.

In diezelfde periode bleek het advies wellicht minder breed gedragen dan werd beoogd. De kritiek was, met name vanuit het onderwijsveld, dat docenten in onvoldoende mate betrokken waren geweest en dat er onvoldoende tijd was geweest om te discussiëren over de denkrichting van het

Platform. Voor wat betreft instemming met het advies van het Platform kan het Tweede kamer debat van 9 maart 2016 als een mogelijk kantelpunt worden gezien. Interessant is te onderzoeken wat hierin de rol van sociale media is geweest (zie ook hoofdstuk 6). Voorafgaand aan het debat in de Tweede Kamer van 9 maart 2016 stuurde de VO-raad samen met de PO-Raad, de AVS en de Onderwijs-coöperatie een oproep aan de Kamer om voortvarend en eensgezind aan de slag te gaan met het ontwerpen en ontwikkelen van een toekomstgericht curriculum voor het funderend onderwijs.

De vier partijen geven aan gezamenlijk de koers te steunen die in het eindadvies Ons Onderwijs2032 is uitgezet. Zij constateren dat de opdracht en aanpak van het Platform Onderwijs2032 heeft geleid tot een brede maatschappelijke dialoog over het 'waartoe' van het onderwijs en dat het gesprek over het curriculum van de toekomst constructief is gevoerd met tal van belanghebbenden en geïnteresseerden. Deze aanpak verdient navolging in de vervolgfase. (Citaat uit brief aan de staatssecretaris van Onderwijscoöperatie, 7 maart 2016)

Na het debat in Tweede kamer trok de Onderwijscoöperatie haar steun in.

Het bestuur van de Onderwijscoöperatie bepleit op basis van voortschrijdend inzicht en gezamenlijk overleg een tussenfase in het proces Onderwijs2032. De Onderwijscoöperatie komt tot deze afweging omdat ze hecht aan breed draagvlak onder en een sterke rol voor leraren bij de ontwikkeling van het curriculum. (Citaat uit brief aan de staatssecretaris van Onderwijscoöperatie, 16 maart 2016)

Twee lid-organisaties van de Onderwijscoöperatie, BON en de AOb, konden niet instemmen de koers van de staatssecretaris voor het vervolgproces. Op de website van BON werd vermeld dat de brief van de Onderwijscoöperatie waarin deze aangaf mee te willen werken aan de verdere ontwikkeling van Onderwijs2032 volkomen onverwacht was.

In zekere zin impliceerde de beweerde steun van de OC aan Onderwijs2032 dus dat ook BON hiermee akkoord zou zijn. Wij kunnen u geruststellen. Wij hebben herhaaldelijk via allerlei media ons standpunt over Onderwijs2032 van de daken geschreeuwd en daarin is helemaal niets gewijzigd. Sterker nog: mocht het mogelijk zijn dan zijn wij door de stoomwals van de staatssecretaris nog veel kritischer op dit project geworden. (Citaat van website BON 12 maart 2016)

Ook op de website van de AOb geeft de voorzitter aan dat het goed is om “zo af en toe het onderwijsprogramma tegen het licht te houden”. Maar de stem van de leraar werd volgens de AOb slecht meegenomen. De voorzitter geeft aan: “wij willen even pas op de plaats maken en eerst met onze leden discussiëren over de programmavernieuwing”.

Het lijkt misschien wel alsof er uitvoerig is gediscussieerd, maar wat erg opvalt is dat tussen de eerste schets en het eindrapport wat punten en komma's zijn verzet. Die discussie lijkt daarom nogal beperkt te zijn geweest. Je ziet nu al de onrust opduiken op opiniëpagina's van kranten en bij onze leden. Los daarvan moet er ook een duidelijk signaal worden afgegeven. Dit proces, op welke manier dan ook, vraagt tijd van leraren en scholen. Die tijd om het programma aan te passen als dat nodig is, moeten zij wel krijgen. (Citaat van website AOb, maart 2016)

Op 22 april 2016 stuurde de Onderwijscoöperatie opnieuw een brief aan de staatssecretaris met daarin een voorstel over het vervolg van Onderwijs2032. In het voorstel pleit de Onderwijscoöperatie voor verdieping en verbreding, waarin plaats is voor een professionele dialoog onder leraren over curriculumontwikkeling. Onderwerp van deze dialoog is het advies van het platform Onderwijs2032 en de wijze waarop de betrokkenheid van leraren bij de herijking van het curriculum op basis daarvan kan worden vergroot. Met dit voorstel komt de Onderwijscoöperatie tegemoet aan het verzoek van de staatssecretaris om tot een aanpak te komen van de vervolgfase. De staatssecretaris liet de Tweede Kamer kort daarop per brief weten zich goed te kunnen vinden in het voorstel van de Onderwijscoöperatie en de afzonderlijke lid-organisaties. Op 18 mei 2016 volgde opnieuw een debat in de Tweede Kamer over Onderwijs2032. De uitkomst van het debat was dat de staatssecretaris door kan gaan met de verdiepingfase. Op 7 juni ging deze fase daadwerkelijk van start. Op de

website onsonderwijs2032.nl werd vermeld dat de afspraak werd gemaakt dat onder regie van de Onderwijscoöperatie met leraren over het advies gesproken zou worden en dat een breed samengestelde regiegroep zou gaan kijken naar de haalbaarheid en toepasbaarheid van het advies in de praktijk en wat daar voor nodig is. Hierover zou in november 2016 aan de staatssecretaris gerapporteerd worden.

6 Resultaten: Functies van ICT

In dit hoofdstuk staan de resultaten van het onderzoek naar de functies die ICT in de maatschappelijke dialoog hebben vervuld (deelvragen 4, 5, 6). De resultaten zijn geordend naar functie van ICT-toepassingen (zie hoofdstuk 3, Tabel 4).

6.1 Delen van informatie over de inhoud en het proces

Platform

De werkwijze van het Platform was om zoveel mogelijk aan te sluiten bij initiatieven en partijen in het onderwijsveld. Onderdeel van deze werkwijze was de ICT-infrastructuur van deze belanghebbenden in te zetten om informatie over de inhoud en het proces te delen. Daarnaast wilde het Platform ook zelf ICT-toepassingen inzetten om de samenleving te informeren over de maatschappelijke dialoog.

Het Platform heeft een ICT-infrastructuur specifiek voor Onderwijs2032 ingericht. Voor Onderwijs2032 werd een website ontwikkeld, een Twitteraccount en een Facebookpagina aangemaakt en werden digitale nieuwsbrieven verstuurd. De website onsonderwijs2032.nl en de Facebookpagina waren belangrijke bronnen van informatie over de inhoud en het proces rondom de maatschappelijke dialoog. Op de website stond uitleg over de samenstelling en de werkwijze van het Platform en werden aankondigingen van evenementen en activiteiten geplaatst. Op de website stond alle benodigde informatie om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog. Belanghebbenden gebruikten de website onsonderwijs2032.nl als vindplaats voor informatie die zij in hun eigen bijeenkomsten gebruikten.

Op Twitter en Facebook werden aankondigingen van evenementen geplaatst. Zo werd in de dialoofase informatie gedeeld over hoe geïnteresseerden mee konden praten (bijvoorbeeld door te reageren op stellingen op de site, of door gebruik te maken van de vragensets over de drie thema's of door naar bijeenkomsten te gaan die zijn vermeld in de online agenda). Via digitale nieuwsbrieven werden belangstellenden op de hoogte gehouden van het proces en de inhoud van de maatschappelijke dialoog. Ook op de website van [onsonderwijs2032](http://onsonderwijs2032.nl) werd via een tijdlijn aangegeven welke bijeenkomsten en activiteiten er hadden plaats gevonden.

Belanghebbenden

Belanghebbenden hebben gebruik gemaakt van #onderwijs2032 om informatie te delen over de inhoud en het proces. Daarnaast heeft een aantal geïnterviewde belanghebbenden zoals de VO-Raad, PO-raad, LAKS, Ouders & Onderwijs, SER, EDventure en PwC hun ICT-infrastructuur ingezet om informatie over de inhoud en het proces te delen. De intensiteit en kwaliteit waarmee dit gebeurde verschilde per belanghebbende. Met name de websites van de VO-raad en de PO-raad hebben deze functie gedurende het proces vervuld. Op deze websites was niet alleen informatie te vinden over hun eigen activiteiten en inbreng rondom Onderwijs2032 maar stond ook veel informatie over het proces in het algemeen. De websites van andere belanghebbenden (Ouders&Onderwijs, EDventure, PwC, SER, LAKS en Onderwijscoöperatie) hadden vooral de functie van vindplaats van informatie over de eigen bijdragen aan de dialoog die de organisaties namens de achterban of namens hun eigen organisatie hadden ingestuurd. Belanghebbenden zoals de SER, de VO-raad, de PO-raad, Ouders & Onderwijs, LAKS hebben ook via andere digitale kanalen Twitter, digitale nieuwsbrieven informatie gedeeld. Voor deze organisaties geldt dat zij vooral de kanalen hebben gebruikt die zij normaal gesproken ook gebruiken om contact te hebben met hun achterban. In tabel 18 wordt dit uitgesplitst naar informatie over inhoud en proces.

Tabel 18: Informatiefunctie per belanghebbende

Belanghebbende	Informereren over de inhoud	Informereren over het proces
LAKS	Gedeeltelijke transparantie met betrekking tot eigen bijdragen aan dialoog (dat wil zeggen dat niet alle bijdragen op de website werden gezet)	Informatie vooral gericht op eigen activiteiten (scholierencongressen)
Onderwijscoöperatie/in de rol van faciliteren van Leraar2032	Onderwijscoöperatie heeft geen eigen bijdrage geleverd aan de dialoog. Gedeeltelijke transparantie met betrekking tot bijdragen die door Onderwijscoöperatie zijn gefaciliteerd (reacties/blogs staan op andere fora) Blogs van leraren	Beperkte informatie over het proces. Beperkt zich vooral in het begin tot een oproep tot deelname aan de enquête van Leraar2032
Ouders & Onderwijs	Blogs van ouders	Beknopte informatie over hoe ouders kunnen deelnemen
PO-Raad	Informatie over de vraag van het Platform en de achtergrond van Onderwijs2032 Inhoudelijke bijdragen van PO-Raad aan Platform2032	Up to date informatie over het verloop van de maatschappelijke dialoog
VO-Raad	Informatie over de vraag van het Platform en de achtergrond van Onderwijs2032 Inhoudelijke bijdragen van VO-raad aan Platform 2032	Up to date informatie over het verloop van het proces
PwC	Vindplaats van resultaten van eigen activiteiten en rapport	Informatie over totstandkoming van eigen advies
SER	Vindplaats van resultaten van bijeenkomsten en eigen bijdrage in de vorm van advies	Informatie vooral gericht op eigen proces en minder op dat van het Platform
EDventure	Vindplaats van resultaten van eigen bijeenkomsten	Vindplaats van informatie over eigen activiteiten
Overige geïnterviewden (leraren, lerarenopleiders, scholier)	Nvt (niet onderzocht)	Nvt (niet onderzocht)

6.2 Bevorderen van democratisch verloop

Platform

Beoogd werd om zowel online als offline de dialoog te voeren. Diverse ICT-toepassingen werden ingericht om het mogelijk te maken om veel verschillende groepen mensen op een laagdrempelige manier te betrekken. Via de website onsonderwijs2032.nl werd de samenleving uitgenodigd om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog. Bezoekers konden reageren op de site van onsonderwijs2032.nl op vragen over thema's die samenhangen met de vraag van het Platform (verdeeld over de drie hoofddoelen van onderwijs). Daarnaast was er de mogelijkheid om de resultaten van eigen activiteiten op een online formulier in te vullen. Hoewel het een dialoogsite werd genoemd, werd de site van onsonderwijs2032.nl gebruikt om reacties achter te laten zonder dat daar een echte dialoog uit ontstond. Inhoudelijke gesprekken in de samenleving vonden echter offline plaats. Uit de quickscan van berichten met #onderwijs2032 komt naar voren dat er wel een groep leraren is die inhoudelijke discussies met elkaar voeren op diverse internetfora voor onderwijsthema's. Dit beeld wordt gedeeld door een van de geïnterviewde leraren en een lerarenopleider.

Op de website onsonderwijs2032.nl, op Twitter en op Facebook heeft het Platform regelmatig gepost. Op de website [onsonderwijs2032](http://onsonderwijs2032.nl) werd tijdens de consultatiefase een lijst met twitterupdates met tweets met #onderwijs2032 en reacties daarop geplaatst. Het doel was om meer

informatie te achterhalen en mensen die reageerden op de site wedervragen te stellen om zo de dialoog te verdiepen.

Belanghebbenden

De online dialoog vond plaats op de website van onsonderwijs2032.nl maar ook op online platforms van belanghebbenden. De wijze waarop belanghebbenden hun achterban betrokken bij de dialoog verschilde en was mede afhankelijk van de ICT-infrastructuur en de beschikbare middelen (tijd/geld/mensen). Belanghebbenden hebben polls en digitale vragenlijsten uitgestuurd tijdens de dialoofase. Zo heeft het LAKS heeft in een digitale poll VMBO-leerlingen gevraagd om mee te denken over het onderwijs van de toekomst. Ook Leraar2032 heeft voorafgaand aan hun bijdrage de mening van docenten gepeild met een digitale enquête. Ouders konden reageren met een blog op de site van Ouders & Onderwijs. Ook leraren hebben geblogd op verschillende sites. EDventure, het LAKS en Ouders & Onderwijs hebben tijdens de consultatiefase via digitale enquêtes achterhaald of hun achterban zich herkende in het Hoofdlijn advies. In tabel 19 wordt de vorm van deelname toegelicht. Daarnaast zijn met name docenten bereikt via diverse fora waarop docenten actief zijn. Organisaties zoals de SER en PwC boden geen mogelijkheden om online bij te dragen aan de dialoog.

Tabel 19: Door belanghebbenden geboden mogelijkheden om deel te nemen via ICT

Belanghebbenden	Oproep om deel te nemen aan dialoog	Deelname via eigen site
Onderwijscoöperatie	Ja (deelname initiatief Leraar2032)	Ja (online enquête Leraar2032)
LAKS	Ja (oproep om mee te werken aan adviesvangerstraject)	Nee (besloten Poll)
Ouders & Onderwijs	Ja (door te reageren op site van O&O of op site van onsonderwijs2032)	Ja (online formulier als reactie op tussenrapport) en blogs
PO-raad	Ja (eigen evenementen en verwijzen naar onsonderwijs2032)	Nee
VO-raad	Ja (eigen evenementen en verwijzen naar onsonderwijs2032)	Nee
PwC	Nee	Nee
SER	Nee	Nee
EDventure	Ja (uitnodiging voor onderwijsdebatten en enquête)	Ja (online enquête over tussenrapport)
Individuele leerlingen, leraren en lerarenopleiders	Niet onderzocht	Niet onderzocht

Zowel het LAKS en Ouders & Onderwijs gaven aan dat hun indruk was dat scholieren en (met name laagopgeleide en allochtone) ouders sociale media, zoals Twitter en Facebook, niet voor inhoudelijke doelen zoals Onderwijs2032 gebruiken. De geïnterviewde leraren gaven aan dat zij niet dachten dat leraren – op een groep onderwijsvernieuwers en opiniemakers na- actief hadden deelgenomen aan het debat via Twitter en Facebook. De geïnterviewde leerkracht PO gaf aan dat volgens haar er een zich een kleine maar wel inspirerende groep actief is op Twitter en dat Twitter veel kennis ontsluit. Maar het is volgens haar niet zo dat wat er op Twitter verschijnt “de mening van de doorsnee leraar vertegenwoordigt”.

Meer specifiek noemt een aantal geïnterviewden de functie van Twitter. Alhoewel Twitter de mogelijkheid biedt om mensen te mobiliseren en om de eigen mening te ventileren en zich in het debat te mengen, noemde een aantal belanghebbenden ook de gevaren. Volgens het LAKS werd de dialoog door bepaalde groepen met name degene die actief waren op Twitter “gekaapt”. De vraag ging over het ‘wat’ maar mede dankzij sociale media ging het over allerlei andere thema’s waaronder de rol van de leraar en de inrichting van het onderwijs. Ook uit het interview met een van de adviesvangers kwam naar voren dat Twitter niet het juiste medium is om scholieren te bereiken.

Daarnaast kan in relatie tot de functie van ICT om het democratisch verloop van het proces te ondersteunen, de rol van de sociale media bij de kanteling van de stemming na het eindadvies niet onbesproken blijven. Voor 23 januari 2016 was de stemming nog positief over het eindadvies. In de maanden daarna kwam er met name via sociale media maar daaruit volgend ook via traditionele media steeds meer kritiek op de inhoud van het eindadvies en het proces zoals uitgevoerd door het Platform. Hierin speelde de wijze waarop naar bepaalde thema's wordt gekeken (framing) zoals het idee dat kennis en vakken verdwijnen en dat er geen draagvlak zou zijn onder leraren een belangrijke rol.

6.3 Transparantie en daardoor legitimering

Platform

Toepassingen van ICT kunnen worden ingezet om de transparantie van het proces te bevorderen en de uitkomsten van de maatschappelijke dialoog te legitimeren. In het eerste verslag dat het Platform op de website zette stond: "De uitkomsten van de dialoog komen op de agenda van de iedere Platformvergadering terug. In gesprek gaan betekent niet alleen informatie ophalen, maar ook zichtbaar maken wat er met de uitkomsten gebeurt". Het Platform had bij zijn aantreden transparantie beloofd om na afloop van een Platformvergadering een terugkoppeling te geven. De ambitie van de voorzitter van het Platform was: "De dialoog moet transparant en toegankelijk zijn en alle opinies moeten worden meegenomen".

Gedurende de dialoogfase zette het Platform de website in om terug te koppelen. Dit deed het Platform door de verslagen van de Platformvergaderingen te plaatsen op de website. De vraag is wel of hiermee de dialoog transparant is. De nadruk van de website lag meer bij het op gang brengen/houden van de online discussie over de vragen van het Platform aan de samenleving met betrekking tot de drie hoofddoelen van onderwijs.

Pas na 1 oktober 2015 werd op een meer inzichtelijke wijze openheid gegeven over de bijeenkomsten en activiteiten die in het verleden hadden plaats gevonden en met name de bijdragen die anderen hadden geleverd. Tegelijk met het plaatsen van het Hoofdlijn advies kwam er een tijdlijn online met daarin een helder overzicht van een groot aantal bijeenkomsten en daarbij horende links naar rapporten/artikelen die waren meegenomen door het Platform. Ook werd de analyse van de bijdragen aan de dialoogfase die was uitgevoerd in opdracht van het Platform openbaar gemaakt.

Via de website heeft het Platform openheid verschaft over het eigen besluitvormingsproces. Van zes bijeenkomsten van de Platformleden zijn verslagen op de website geplaatst. Na analyse van de inhoud van deze verslagen kan geconcludeerd worden dat er geen volledige de openheid was over de besluitvorming. De nadruk ligt meer op de informatiefunctie dan op de verantwoording van keuzes. Dit geldt ook voor de nieuwsbrieven. Daarnaast zijn verslagen openbaar gemaakt van schoolbezoeken die het Platform heeft afgelegd tijdens de consultatiefase. Ook hierbij geldt dat het vooral informatieve verslagen zijn. Daarbij zijn er van veel bijeenkomsten die wel waren aangekondigd op de website geen verslagen gemaakt (of wel gemaakt maar niet openbaar gemaakt).

Het gebrek aan transparantie kreeg kritiek in de sociale en traditionele media. Gezien werd dat het Platform veel bijdragen had ontvangen, maar minder duidelijk was wat de overwegingen waren van het Platform om bepaalde keuzes te maken. Verschillende geïnterviewde belanghebbenden met wie gesproken is voordat het eindadvies uit is gebracht noemden het belang van transparantie. Zij gaven als advies aan het Platform om in het eindadvies duidelijk te maken welke afwegingen waren gemaakt, bijvoorbeeld de keuze voor Engels in groep 1. De geïnterviewde leerkracht PO zei hierover:

“Bij iedere keuze zou aangegeven moeten worden waar dat vandaan komt: Is dat afkomstig uit de maatschappelijke dialoog, uit de onderwijspraktijk, uit de wetenschap of is dat een mening? Het is [bij het tussenadvies] niet altijd duidelijk op basis van welke argumenten bepaalde punten in het advies zijn gekomen”.

Belanghebbenden

Belanghebbenden hebben hun eigen achterban via eigen ICT-infrastructuur (zoals website, digitale nieuwsbrieven, tweets en facebookberichten) op de hoogte gebracht van het Hoofdlijn advies en van de reactie die zij zelf hadden geschreven. Met name de PO-raad en de VO-raad hebben hun achterban via de website en sociale media zoals Twitter continue op de hoogte gehouden van de bijdragen die de organisatie namens de achterban had gestuurd aan het Platform. Belanghebbenden zoals Ouders & Onderwijs en het LAKS gebruikten ICT om aan hun achterban (respectievelijk ouders en leerlingen) te laten zien dat de organisatie zich had ingezet om een inhoudelijke bijdragen te leveren namens de achterban. De SER publiceerde op de website zowel de resultaten van de verkenningssessies met wetenschappers, bedrijfsleven en onderwijsveld (als adviezen aan de SER) als het briefadvies van de SER aan het Platform (mede gebaseerd op deze resultaten).

6.4 ICT als instrument voor analyse

Uit dit onderzoek komt een vierde functie van ICT naar voren. ICT is belangrijk gebleken als analyse-instrument. Uit de analyse van de bijdragen aan de dialoog is veel waardevolle informatie opgehaald over het aantal reacties per medium, welke belanghebbenden hebben deelgenomen, welke thema's aan bod kwamen en hoe het debat verliep in de tijd. De analyses boden veel aanknopingspunten voor het Platform voor de erop volgende fase. Zo bleek uit de analyse van de brainstormfase dat bepaalde groepen zich tijdens de brainstormfase nog niet erg hadden gemengd in het debat. In de dialoofase kon het Platform hierop in spelen door extra in te zetten op het achterhalen van de mening van scholieren door middel van adviesvangerstrajecten.

Dankzij ICT is het mogelijk geweest om de grote hoeveelheid uiteenlopende voorstellen te inventariseren. In de rapporten van de analyse van de bijdragen aan de maatschappelijke dialoog wordt gerapporteerd over de werkwijze. De bijdragen via Twitter vormde het startpunt voor de structurering van alle berichtgeving. In de analyse van de bijdragen aan de dialoofase is opgenomen: “Door middel van tekstherkenningssoftware zijn tweets met soortgelijke inhoud geclusterd. Hiermee is de totale dataset aan tweets teruggebracht tot enkele honderden clusters met vergelijkbare inhoud”. (Analyse van de dialoofase, 2015, p.9) Uit het rapport blijkt dat op basis hiervan thema's en onderwerpen zijn geïdentificeerd. Nadat een definitieve structuur was vastgesteld die bestond uit vijf inhoudelijke thema's zijn de bijdragen ingedeeld.

Uit het rapport met daarin de analyse van de bijdragen aan de dialoofase blijkt dat deze thema's niet allemaal een direct verband hadden met de vraag naar de inhoud van het onderwijs. Een van de thema's was Dynamiek in de samenleving en de andere was Conditie voor goed onderwijs. In het rapport is vermeld dat alle bijdragen zijn gelezen en van alle bijdragen een logisch verhaal is gemaakt. In het rapport is vermeld dat: “door de analyse op deze manier te structureren, konden bijdragen van verschillende bronnen elkaar goed aanvullen.” (Analyse van dialoofase, 2015, p. 10)

Doordat alle bijdragen dankzij techniek snel op thema's gecodeerd konden worden, bleek het mogelijk om hierin patronen te vinden en heldere overzichten te maken van alle wensen vanuit de samenleving. Op basis hiervan constateerde het Platform in het Hoofdlijn advies dat er “in hoofdlijnen een gedeeld beeld bestaat over datgene wat belangrijk is voor toekomstgericht

onderwijs". (Hoofdlijn advies, 2015, p. 3). Uit de gesprekken met het Secretariaat van het Platform kwam naar voren dat het voor het Secretariaat ook mogelijk was om het gedrag van bezoekers op de website te analyseren. Op basis van deze analyses kon het Platform bepaalde activiteiten ontplooiën, bijvoorbeeld een belanghebbende uitnodigen voor een gesprek om de discussie offline voort te zetten of kon het Platform de richting van het debat proberen te beïnvloeden (bijvoorbeeld door youtube filmpjes te plaatsen waarin Platformleden uitleg geven over bepaalde keuzes die zijn gemaakt).

7 Conclusies, discussie en mogelijke leerpunten

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in de werkwijze rondom en opbrengsten van de maatschappelijke dialoog. In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: “Hoe heeft het Platform Onderwijs2032 het proces en de inhoud van de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het primair en voortgezet onderwijs benaderd en tot welke ervaringen en opbrengsten heeft dit geleid?” Op basis van de beschrijving van de beoogde en uitgevoerde werkwijze en de ervaringen en opbrengsten kunnen lessen getrokken worden voor de toekomst wat betreft inrichting van dergelijke processen. In dit hoofdstuk worden eerst de voornaamste conclusies behandeld. Vervolgens worden in de discussie een aantal opmerkingen vanuit het perspectief van curriculumontwikkelingstheorie geplaatst. Tot slot worden er zeven leerpunten genoemd.

7.1 Conclusies

Benadering van curriculumontwikkeling

Beoogde werkwijze van het Platform

De taak van het Platform was om op basis van een breed maatschappelijk debat tot een gedragen visie op een toekomstgericht curriculum te komen (Eindadvies, p. 64). In de dialoofase wilde het Platform zo veel mogelijk mensen mee te laten denken en diverse doelgroepen te betrekken. Het Platform beoogde wat betreft de inhoud de dialoog vooral te richten op de drie hoofddoelen van het onderwijs. In de consultatiefase had het Platform de intentie in gesprek te gaan over de hoofdlijnen van het advies. Het Platform beoogde specifieke feedback te vragen van de samenleving en met name van leraren en scholen.

Uitgevoerde werkwijze van het Platform

Voor het Platform was het van belang om antwoord te krijgen op de vragen over wat de inhoud moet zijn van een toekomstgericht curriculum. Het Platform stuurde de dialoog op inhoud door belanghebbenden te vragen om hun mening te geven over de drie kerndoelen van onderwijs. Dit deed het Platform door vragensets te maken voor diverse doelgroepen en sturende vragen te stellen op de website. De sturing op betrokkenheid richtte zich op het genereren van brede input uit de samenleving op basis waarvan het Platform het advies heeft geschreven. Het Platform deed dit door een open uitnodiging aan de samenleving, door aan te sluiten bij initiatieven van partijen die al actief zijn in het onderwijsveld (bijvoorbeeld de sectorraden, SER, LAKS), en door voor bepaalde groepen (bijvoorbeeld leerlingen) gerichte activiteiten te organiseren/faciliteren. In de consultatiefase vroeg het Platform gericht feedback van met name het onderwijsveld.

Het eindresultaat van het proces was een eindadvies dat het Platform “op basis van de resultaten van de dialoog, de huidige stand van zaken in het Nederlandse onderwijs, wetenschappelijke inzichten en op voorbeelden van andere landen” heeft uitgebracht. (Eindrapport, 23 januari 2016, p.12). Uit de analyse van de inhoudelijke bijdragen aan de maatschappelijke dialoog concludeert het Platform dat de inbreng in de maatschappelijke dialoog rijk en divers was, maar op hoofdlijnen gelijkgestemd als het gaat om de uitgangspunten van toekomstgericht onderwijs. (Eindadvies, 2016, p. 21)

Beoogde en uitgevoerde werkwijze van belanghebbenden

De uitnodiging om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog was aan iedereen gericht. Uit het uitgevoerde onderzoek komen verschillende factoren naar voren die mogelijk een rol hebben gespeeld in de wijze en het moment van deelname aan de dialoog. Tijd, prioriteit die de vraag van het Platform kreeg ten opzichte van al eigen geplande werkzaamheden en eigen agendapunten, middelen, contacten maar ook eigen drijfveren en incentives hebben mogelijk invloed gehad op de betrokkenheid van belanghebbenden bij het proces. Sommige belanghebbenden (de sectorraden) waren gedurende (en voorafgaand aan) het hele proces betrokken. Zij konden mede richting geven aan de formulering van de vraagstelling en aan het proces, mede dankzij hun afvaardiging in het Secretariaat van het Platform. Andere belanghebbenden waren weliswaar in een vroeg stadium op de hoogte van de dialoog, maar hadden minder invloed op het proces zelf (zoals Onderwijscoöperatie, SER, LAKS). Een derde groep van belanghebbenden werd tijdens de dialoofase expliciet betrokken met de vraag om een bijdrage te leveren (zoals wetenschappers, EDventure, Ouders & Onderwijs). Van anderen werd verondersteld dat zij zelf gehoor zouden geven aan de oproep aan de samenleving (bijvoorbeeld leraren). Een enkele groep belanghebbenden (bijvoorbeeld de lerarenopleidingen) brachten niet iets gezamenlijks in tijdens de dialoofase maar namen pas deel tijdens de consultatiefase, waar zij op initiatief van het Platform werden bevroegd. Voor scholieren organiseerde het Platform zelf activiteiten (de zogenaamde adviesvangertrajecten) waardoor ook zij hun stem konden laten horen.

Belangenorganisaties zoals Ouders & Onderwijs, de sectorraden, LAKS hebben op hun eigen wijze hun achterban gedurende het proces erbij betrokken voor input tijdens de dialoofase en voor feedback tijdens de consultatiefase. Bij verschillende belanghebbenden (ouders, leerlingen en leraren) lukte het bereiken van de achterban minder goed dan beoogd.

Tijdens de dialoofase gingen de gesprekken die de geïnterviewde belanghebbenden voerden met hun achterban vooral over hun eigen interpretatie van de vraag van het Platform. Het ging over thema's die aansloten bij hun interesses en werkagenda's. Dit blijkt ook uit de bijdragen van de diverse belanghebbenden. De vormvrijheid liet dit toe. In de consultatiefase gingen de gesprekken vooral over de denkrichting van het Platform en de gevolgen daarvan. Deze gesprekken vonden vooral plaats op scholen, op initiatief van het Platform. Daarnaast ontving het Platform veel reacties vanuit de samenleving op het Hoofdlijn advies.

Ervaringen van het Platform

Het Platform uitte zich in het Eindadvies positief over het proces. Het Platform concludeerde op basis van de continue analyses van de bijdragen aan de maatschappelijke dialoog dat het beeld over datgene wat belangrijk is voor toekomstgericht onderwijs een breed gedragen basis had. Voor het Platform waren de reacties die het Platform tijdens de consultatiefase kreeg een bevestiging voor van steun voor het advies. Daarnaast gaf het Platform aan dat een van de belangrijkste opbrengsten van het proces is dat belanghebbenden binnen de eigen groep maar ook onderling met elkaar het gesprek zijn aangegaan over de inhoud van het onderwijs.

Ervaringen van geïnterviewde belanghebbenden

Over het algemeen zijn de geïnterviewde belanghebbenden positief over de werkwijze van het Platform. Positieve punten die in de interviews werden genoemd zijn de onafhankelijkheid van het

Platform en de wijze waarop het Platform heeft geluisterd naar de mening van belanghebbenden, de geboden diversiteit in manieren om deel te nemen (online en offline) en de geboden mogelijkheid om feedback te geven op de voorlopige denkrichting van het Platform zoals verwoord in het Hoofdlijn advies. Naast input voor het advies heeft de maatschappelijke dialoog nog een belangrijke opbrengst gehad volgens het Platform en de geïnterviewde belanghebbenden: nog nooit eerder is in Nederland door zoveel partijen over de inhoud van het onderwijs gesproken. Kanttekeningen plaatsten belanghebbenden bij de verantwoording van de gemaakte keuzes in het advies, het gebrek aan duidelijkheid over het vervolg. Kritiek vanuit het onderwijsveld betrof met name het feit dat de beroepsgroep leraren niet direct/onvoldoende betrokken was bij het proces. Maar ook werd de visie van het Platform op toekomstgericht onderwijs en de daaruit in ogen van het Platform voortvloeiende keuze voor de inhoud van het curriculum niet door alle partijen in het onderwijsveld gedeeld.

Functies van ICT

Er werden in dit onderzoek vier functies van ICT onderscheiden: delen van informatie over de dialoog, deelname aan de dialoog bevorderen, transparantie over het proces bevorderen en het proces ondersteunen door analyses van het proces en de bijdragen.

Diverse ICT-toepassingen (websites, Twitter, Facebook en digitale nieuwsbrieven) hebben een belangrijke rol vervuld in het informeren van de samenleving over het proces en de inhoud van de maatschappelijke dialoog. Door de inzet van deze ICT-toepassingen was de drempel om bij te dragen aan de dialoog laag. Dit blijkt uit de grote hoeveelheid tweets, blogs, reacties op sites, etc. De inzet van deze middelen had echter ook ongewenste neveneffecten. Ten eerste zijn het bepaalde belanghebbenden die gebruik maken van ICT-toepassingen. Andere groepen zoals ouders, leerlingen en leraren doen dat niet/minder. Bovendien heeft het onlinedebat, vooral na de publicatie van het Hoofdlijn advies en nog sterker na het Eindadvies invloed gehad op de richting van het debat in het algemeen. Ook heeft ICT een rol gespeeld in het bevorderen van transparantie van het proces en daardoor legitimering van de uitkomsten. Gedurende het proces werden ICT-toepassingen steeds meer benut om een bijdrage te leveren aan openheid over het proces. In de consultatiefase werd de website, onder andere via de tijdlijn, de vindplaats voor het advies en voor informatie over de afwegingen die het Platform heeft gemaakt. Informatie over de bijdragen aan de dialoog in de vorm van een analyse van de onderzoeksresultaten werd via de website ontsloten. Met behulp van ICT-toepassingen werd het mogelijk om de bijdragen van alle belanghebbenden te analyseren en te clusteren. Dankzij ICT konden patronen in het debat worden blootgelegd en frames en invloedrijke personen opgespoord. De analyses van de bijdragen aan de maatschappelijke dialoog zijn een belangrijke bron van informatie geweest voor het Platform en ondersteunde het Platform bij het structureren van de dialoog en het schrijven van het advies.

Uit het onderzoek komt naar voren dat de online dialoog, niet zo zeer via de website van het Platform heeft plaatsgevonden, maar vooral ook op fora van belanghebbenden zelf. Ook belanghebbenden hebben in meer of mindere mate ICT-toepassingen ingezet om dezelfde functies te bereiken, zoals bijvoorbeeld het informeren van hun eigen achterban. Over het algemeen hebben de belanghebbenden gebruik gemaakt van bestaande ICT-toepassingen, die normaal gesproken ook werden ingezet om belanghebbenden te bereiken. Wat precies het bereik is van de ICT-toepassingen per belanghebbende is niet onderzocht.

Tot slot

Dit onderzoek heeft zijn beperkingen. Door de beperkte omvang van het onderzoek konden wij slechts vertegenwoordigers van belanghebbenden raadplegen en niet een representatieve steekproef. Wij hebben dit bezwaar verkleind door in onze selectie van representanten uitdrukkelijk te kiezen voor vertegenwoordigers die een goed beeld hebben van de opvattingen van hun achterban. Voor een overzicht van alle activiteiten en bijeenkomsten die hebben plaatsgevonden en alle bijdragen die zijn ingediend verwijzen wij naar de overzichten die zijn gemaakt in opdracht van het Platform (www.onsonderwijs2032.nl.)

Een andere beperking van het onderzoek is dat het alleen gericht is op belanghebbenden die hebben deelgenomen aan de dialoog. Wij zijn niet nagegaan waarom bepaalde groepen niet hebben deelgenomen aan de maatschappelijke dialoog. Het zou interessant kunnen zijn om deze groepen in een vervolgstudie alsnog te betrekken. Enerzijds om te zien of zij nog een ander licht werpen op de materie. Anderzijds om te achterhalen hoe deze groepen in de toekomst wel bereikt kunnen worden en hoe ervoor gezorgd kan worden dat zij actief gaan deelnemen aan de dialoog.

In deze studie is met name gebruik gemaakt van curriculumtheorie als conceptueel kader van de studie. Met name als het gaat over de inzet van ICT in het publieke debat raden wij aan om naast het gebruik van curriculumtheorie, in vervolgonderzoek ook literatuur over deliberatieve democratie en de invloed van ICT-toepassingen op publieke debatten te betrekken.

7.2 Discussie

De taak aan het Platform was om met een gedragen visie te komen op een toekomstgericht curriculum op basis van een breed maatschappelijk debat. De opdracht was om in het eindadvies op hoofdlijnen antwoord te geven op vragen over de inhoud van een toekomstgericht curriculum en daarbij drie perspectieven (de drie kerndoelen van onderwijs) te belichten.

Op basis van de theorie voor curriculumontwikkeling kan hieruit opgemaakt worden dat de gewenste uitkomst zowel intern consistent als extern consistent zou moeten zijn. Uit de beschrijvingen van de werkwijze van het Platform blijkt ook dat er zowel elementen van de systematische als de deliberatieve benadering te herkennen zijn. In deze paragraaf worden gekeken naar de keuzes voor wat betreft de werkwijze die het Platform heeft gemaakt om tot het Eindadvies te komen. Daarnaast wordt gekeken naar de uitvoering van de werkwijze.

Betrokkenheid van de samenleving

De opdracht aan het Platform was om de maatschappelijke dialoog te verdiepen, te verbreden en richting te geven en daarbij zoveel mogelijk mensen te betrekken. De uitnodiging van het Platform om deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog was aan iedereen in de samenleving gericht. Gesteld kan worden dat iedereen de keuze had om deel te nemen. Uit de opbrengsten van de dialoog blijkt dat veel belanghebbenden zonder actieve tussenkomst van het Platform hun bijdrage hebben geleverd. Het Platform fungeerde in dat geval als brievenbus. Uit de analyse van de bijdragen die het Platform heeft ontvangen en op basis van de informatie op de website (waar een groot aantal bijeenkomsten staat vermeld op een tijdlijn) kan vastgesteld worden dat het Platform niet passief heeft afgewacht. Het Platform heeft zich in de korte tijd die het had zeer ingespannen om te voldoen aan de opdracht om een breed maatschappelijk debat te voeren.

Passend bij de systematische benadering heeft het Platform een sturende rol gespeeld bij het betrekken van belanghebbenden. Het Platform heeft er bijvoorbeeld voor gekozen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij organisaties die al actief waren in het onderwijsveld. Daarnaast heeft het Platform overeenkomstig de opdracht van de staatssecretaris zich zeer ingespannen om de inbreng en betrokkenheid van jongeren te faciliteren.

In de interviews werd een aantal drempelverhogende factoren genoemd voor deelname aan de dialoog. Er was geen sprake van een level playing field. Verklaringen hiervoor liggen voor een groot deel buiten de invloed van het Platform. Belanghebbenden bleken niet allemaal over de tijd, het juiste netwerk, de juiste informatie en de meest geschikte infrastructuur te beschikken om optimaal deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog. Daarnaast wilden verschillende belanghebbenden niet (meteen) deelnemen aan de dialoog. Sommige belanghebbenden voelden zich van het begin af aan eigenaar van de vraagstelling. De sectorraden waren al voor de lancering van het Platform betrokken bij het proces. Zij hadden meegedacht over de probleemsituatie, de formulering van de vraag en de mogelijke oplossingsrichtingen. Ook was er verschil in de mate waarin de belanghebbenden directe invloed hadden op het proces en de inhoud van de dialoog. Leraren en de Onderwijscoöperatie hadden als belangrijkste kritiek dat de beroepsgroep leraren onvoldoende was betrokken bij de inrichting en uitvoering van het proces. Er zaten weliswaar twee leraren in het Platform maar zij zaten daar niet namens de beroepsgroep. In het Secretariaat van het Platform zat geen representant van de beroepsgroep leraren, terwijl wel de sectorraden in de het Secretariaat vertegenwoordigd waren.

De vraag of er voldoende betrokkenheid is gegeneerd is niet eenduidig te beantwoorden. De woorden 'breed' en 'gedragen' komen op heel veel verschillende manieren terug in de brieven van de staatssecretaris en van het Platform. Gaat het nu om breed de dialoog aangaan of om een breed draagvlak te realiseren? Het woord breed kan slaan op de input die het Platform kreeg van een grote diversiteit aan groepen in de samenleving als op draagvlak voor het advies.

Discrepantie tussen opdracht aan het Platform en de vraag aan de samenleving

Voor het Platform waren de opbrengsten van de dialoog slechts één van de bronnen waarop het Platform het eindadvies zou baseren. Uit de reacties in de samenleving na publicatie van het eindadvies komt naar voren dat men in de samenleving blijkbaar onvoldoende wist dat ook wetenschappelijke inzichten zouden worden gebruikt. Daarbij is er discrepantie tussen de opdracht aan het Platform om te komen tot een visie op kenmerken van toekomstgericht onderwijs en de concrete vraag die aan de samenleving is gesteld; namelijk welke kennis en vaardigheden hebben leerlingen nodig om volwaardig in onze (toekomstige) samenleving te participeren. De volgorde lijkt bepalend in de beeldvorming. Het Platform pleit in zijn Eindadvies voor een bepaalde invulling van het curriculum om hun visie op toekomstgericht onderwijs mogelijk te maken (p. 8). De vraag die gesteld moet worden is of de visie breed gedragen is en of de daaruit in het oog van het Platform voortvloeiende keuzes voor de inhoud van het curriculum breed gedragen zijn.

Belanghebbenden hebben vaak concrete invullingen gegeven aan de inhoud van het curriculum maar zien deze niet terug in het eindadvies. Voor een deel is dat uit te leggen: het advies is tenslotte een visie en daarmee abstract. Het Platform heeft het zich moeilijk gemaakt door naast abstractie toch ook enkele zeer concrete aanbevelingen te doen (zoals vroeg beginnen met Engels, in het tussenrapport stond zelfs Engels vanaf groep 1).

Onderwerp van deliberatie

Een kenmerk van de deliberatieve benadering is dat ontwerpers en belanghebbenden hun visie naar voren brengen op de probleemsituatie. Ze proberen hier overeenstemming over te bereiken en gaan dan op zoek naar oplossingen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het gesprek met sommige belanghebbenden over de probleemsituatie ging. Met anderen ging het meer over oplossingen. De gesprekken gingen bovendien niet altijd over hetzelfde vraagstuk. De vraag is of er wel voldoende tijd is besteed aan een gedeelde analyse van het probleem van het huidige curriculum. De volgorde lijkt cruciaal. Na een gedeelde analyse van het probleem kunnen de juiste vragen worden gesteld om aan belanghebbenden voor te leggen. Doordat een duidelijke afbakening ontbrak en deelnemers niet dezelfde definities en taal gebruikten, wordt de indruk gewekt dat het moeilijk was om met elkaar in gesprek te gaan en tot overeenstemming te komen over de probleemsituatie en de vragen die daarvoor beantwoord moeten worden om het probleem op te lossen.

Beoogd werd een dialoog over de inhoud van het curriculum, gericht op de drie kerndoelen van onderwijs. De vraag die aan de samenleving werd gesteld was om antwoord te geven op de vraag "Welke kennis en vaardigheden moeten leerlingen leren op school om klaar te zijn voor de toekomst." Deze vraag werd al in november 2014 gelanceerd door de staatssecretaris. In de praktijk ging de dialoog over meer dan deze vraag en werd de focus van de dialoog breder (en vager). In de rapporten met daarin de analyse van de bijdragen aan de dialoog wordt de geboden vormvrijheid als een belangrijke oorzaak genoemd voor het verschil tussen de vraag die werd gesteld en de vraag waarover werd gesproken (p.5). Er kan gesteld worden dat hier sprake is van een trade off. Enerzijds paste vormvrijheid bij de werkwijze van het Platform om aan te sluiten bij bestaande partijen en initiatieven in het onderwijsveld en in het ruimte bieden aan eigenaarschap en betrokkenheid bij het vraagstuk. Anderzijds heeft vormvrijheid ook gezorgd voor vrijheid wat betreft opvatting van de inhoudelijke vraag van het Platform.

Belanghebbenden, zoals de leraren maar ook de sectorraden, verlegden de focus van het debat naar problemen die zij zelf signaleerden. De gesprekken gingen daardoor niet alleen over de inhoud van het onderwijs maar bijvoorbeeld ook over de rol van de leraar in het curriculumontwikkelingsproces en over de inrichting van het onderwijs. Door de complexiteit van het vraagstuk vond men het moeilijk om de 'wat'-vraag los te zien van de 'hoe'-vraag. Aan de invulling van de vraag blijkt al dat - hoewel in grote lijnen over dezelfde thema's is gesproken- de deelnemende partijen allen een variant op de vraag van het Platform hebben besproken. Bijdragen die ingingen op andere vragen dan die van het Platform zijn toch meegenomen in de analyse van de bijdragen en daardoor toch bij het Platform terecht gekomen. Uit ons onderzoek blijkt dat niet iedereen dezelfde vraag heeft beantwoord. Dat niet iedereen dezelfde vraag heeft (willen) beantwoorden, kan ook verklaard worden door het feit dat niet alle belanghebbenden betrokken waren bij de formulering van de vraagstelling en niet alle belanghebbenden voldoende tijd en ruimte hadden om mee te denken met de oplossingsrichtingen. Het probleem waaraan gewerkt zou worden via de dialoog was al voor de lancering van Platform Onderwijs2032 vastgesteld (op basis van rapporten van onder andere de WRR, de Onderwijsraad en op basis van overleggen tussen het Ministerie van OCW en de sectorraden). De gedegen analyse van de uitdagingen in de samenleving en op de arbeidsmarkt die als basis voor de maatschappelijke dialoog zou moeten dienen (brief van 17 november 2014, p. 6) was al gedaan voordat de dialoog daadwerkelijk begon. Uit het onderzoek blijkt dat een aantal belanghebbenden (SER, PwC) alsnog gevraagd is om een bijdrage te leveren aan de probleemanalyse, maar dat belangengroepen als de Onderwijscoöperatie, LAKS en Ouders & Onderwijs, EDventure

vooral werden gevraagd om hun achterban bij de dialoog te betrekken om antwoord te geven op de vraag van het Platform.

Op de achtergrond van de maatschappelijke dialoog speelde een discussie over het eigenaarschap van het curriculum mee: waarom wordt deze vraag aan de hele samenleving gesteld en niet expliciet aan de beroepsgroep? In het onderwijsveld leefde de opvatting dat het een professionele dialoog zou moeten zijn in plaats van een maatschappelijke dialoog.

Transparantie van standpunten en legitimering van uitkomsten

Bij een deliberatieve benadering past dat de meest relevante informatie over de voorkeuren van de verschillende betrokkenen naar boven komen tijdens het deliberatieproces. De visies en opvattingen van belanghebbenden zijn openbaar. Omdat de gesprekspartners op zoek gaan naar gedeelde waarden zullen belanghebbenden hun punten inbrengen en verdedigen. Het Platform sprak in de beginfase de ambitie uit om te zorgen voor een dialoog die transparant zou zijn. De vraag is of de openheid die het Platform heeft verschaft, heeft geleid tot een transparante dialoog waarbij alle belanghebbenden argumenten voor iedereen zichtbaar hebben kunnen uitwisselen.

Wat het Platform heeft gedaan is openbare bijdragen zichtbaar maken op hun website. De tijdlijn op de website gaf een indruk van de diversiteit en de inhoud van een groot aantal bijdragen. Openheid over wat er met de uitkomsten van de dialoog is gebeurd, heeft het Platform op verschillende manieren verschaft. Het Platform heeft verslagen van Platformvergaderingen openbaar gemaakt en heeft tussentijds een Hoofdlijn advies uitgebracht waarop iedereen feedback kon geven. Ook heeft het Platform de analyses van de bijdragen die het Platform ontving openbaar gemaakt. Deze informatie geeft inzicht in de afwegingen die het Platform heeft gemaakt. Uit de analyse van de inhoudelijke bijdragen aan de maatschappelijke dialoog concludeert het Platform dat de inbreng in de maatschappelijke dialoog rijk en divers was, maar op hoofdlijnen gelijkgesteld als het gaat om de uitgangspunten van toekomstgericht onderwijs. (Eindadvies, 2016, p. 21) De visie is gedragen en tot stand gekomen op basis van een breed maatschappelijk debat, aldus het Platform.

Hoewel uit de analyserapporten blijkt dat er inderdaad gesprekken hebben plaatsgevonden tussen organisaties en hun achterban en tussen groepen belanghebbenden komt er uit de data van dit onderzoek geen beeld naar voren van mensen die met elkaar delibereren en onderhandelen om echt tot een gemeenschappelijke visie te komen. Uit de data gebruikt voor dit onderzoek blijkt dat op bijeenkomsten de nadruk vooral lag op uitwisselen van meningen en visies (“verkenningen”) en dat de inhoud van het gesprek op de bijeenkomsten relatief breed was. Dit betekent dat de deelnemers aan de bijeenkomsten van bijvoorbeeld EDventure en de rondetafelgesprekken van PwC en de SER niet hebben ervaren een gezamenlijk beeld te hebben ontwikkeld. De data uit ons onderzoek laten zien dat belanghebbenden wel hebben ervaren dat ze het Platform van input hebben kunnen voorzien, maar het ontbrak aan (concrete) terugkoppeling van het Platform op die input.

De indruk blijft bestaan dat het Platform heeft geluisterd en binnenskamers heeft gedelibereerd. De overwegingen om bepaalde keuzes te maken in het Eindadvies zijn minder transparant. Veel belanghebbenden hebben deelgenomen aan de maatschappelijke dialoog maar zien niet goed terug wat nu precies met hun inbreng is gedaan.

Beïnvloeden van richting van het debat

Bij de systematische benadering past dat het Platform een sterk sturende rol heeft wat betreft de inhoud van de dialoog. De taak was tenslotte om antwoord te krijgen op een aantal specifieke vragen omtrent de inhoud van een toekomstgericht curriculum. ICT-toepassingen hebben een belangrijke rol gehad in de richting die het debat opging. De vraag is of het mogelijk is om een debat waaraan iedereen kan deel nemen te regisseren. De vraag is of het Platform het debat actiever een andere richting op had kunnen sturen, bijvoorbeeld door meer openheid te geven over de gesprekken die zijn gevoerd met 'tegenstanders' en door bijvoorbeeld 'community managers' actiever het verloop van de dialoog te laten bijsturen.

7.3 Mogelijke leerpunten

De resultaten van dit onderzoek leiden tot een aantal mogelijk lessen voor de inrichting van een maatschappelijke dialoog gericht op een gedeelde visie op het curriculum van de toekomst.

1. Om te voorkomen dat de discussie gaat over wie er eigenaar is van het curriculum, in plaats van over het curriculum zelf is het aan te bevelen om de direct belanghebbenden bij de uitkomst van de dialoog een expliciete rol te geven in de organisatie van het proces van de maatschappelijke dialoog. Dit geldt in elke geval voor de vertegenwoordigers van de beroepsgroep leraren.
2. Om de betrokkenheid bij de maatschappelijke dialoog te vergroten is het ontwikkelen van een gezamenlijke probleemanalyse en -definitie (de formulering van de vraagstelling op basis van een gedeelde probleemanalyse) van groot belang. Het is daarom aan te bevelen dit onderdeel op te nemen als eerste fase in de maatschappelijke dialoog.
3. Om ervoor te zorgen dat alle input uit de maatschappelijke dialoog van waarde is voor visievorming is het van belang dat de inhoudelijke focus van de dialoog voor alle betrokkenen helder en eenduidig is. Dit hoeft de vrijheid van de vorm waarin de dialoog wordt gevoerd door de betrokkenen niet in de weg te staan.
4. Om tot een gedragen en gedeelde visie te komen is het belangrijk dat de deelnemers aan de dialoog naast het leveren van input voor de visie ook actief betrokken worden bij het proces van visievorming. Dit zou kunnen door Delphi-achtige technieken te gebruiken tijdens de consultatiefase.
5. Het advies beoogt een gedragen visie op het curriculum van de toekomst te bieden dat richting geeft aan toekomstige beslissingen over de herijking van het curriculum. Het is daarom aan te bevelen om de visie consequent op hoofdlijnen te formuleren en mogelijke uitwerkingen ervan te bewaren voor de fase waarin de visie nader geconcretiseerd wordt.
6. Om ervoor te zorgen dat het proces transparant verloopt is het van belang dat alle betrokkenen helder voor ogen hebben welke bronnen gebruikt zullen worden bij de uiteindelijke visievorming. Naast (tussen)opbrengsten van de dialoog, betrof het in deze dialoog ook de resultaten van wetenschappelijke onderzoek, gesprekken met wetenschappers en ervaringen uit het buitenland. Niet alle inhoud van deze bijeenkomsten en gesprekken is gedeeld.

7. Het is onmogelijk om ongenueanceerde bijdragen aan het debat via sociale media te voorkomen. Door actief en expliciet tijdens en na afloop van de dialoog te sturen op de focus van de dialoog en door nuance aan te brengen in de discussie kunnen community managers ongenueanceerde bijdragen neutraliseren.

Bronnen voor documentanalyse

Platform Onderwijs2032

- Hoofdlijn Advies: een voorstel. Platform Onderwijs2032, 1 oktober 2015
- Ons Onderwijs2032: eindadvies. Platform Onderwijs2032, 23 januari 2016 (onsonderwijs2032.nl/advies)
- Verslag brainstorm Onderwijs2032 (emmaonderzoekt.nl, 2015).
- Analyse dialoog Onderwijs2032, uitgevoerd in opdracht van Platform Onderwijs2032, uitgebracht op 1 oktober 2015 (onsonderwijs2032.nl/traject)
- Analyse consultatiefase Onderwijs2032, uitgevoerd in opdracht van Platform Onderwijs2032, uitgebracht na 23 januari 2016 (onsonderwijs2032.nl/traject)
- Platform Onderwijs2032, vragensets voor dialoofase
- Platform Onderwijs2032, kaartenset Hoofdlijn advies, 15 oktober 2015
- Verslagen van zes Platformvergaderingen van 12 februari 2015, 19 maart 2015, 23 april 2015, 11 juni 2015, 8 juli 2015, 29 oktober 2015 (onsonderwijs2032.nl/traject)
- Digitale nieuwsbrieven 10 april 2015, 23 april 2015, 16 juni 2015, 3 oktober 2015 (onsonderwijs2032.nl/traject)
- Verslagen van bezoeken van Platform Onderwijs2032 aan scholen tijdens consultatiefase (onsonderwijs2032.nl/traject)

Ministerie van Onderwijs Cultuur & Wetenschappen

- Dekker, S. (2014, 17 november). Toekomstgericht funderend onderwijs [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/11/17/kamerbrief-over-toekomstgericht-funderend-onderwijs>
- Dekker, S. (2015, 12 januari). Aanpak #Onderwijs2032: toekomstgericht funderend onderwijs [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2015/10/01/kamerbrief-over-tussenstand-onderwijs2032-toekomstgericht-funderend-onderwijs>
- Dekker, S. (2015, 2 februari). Tweede Kamer, vergaderjaar 2014–2015, 31 293, nr. 232. Primair Onderwijs.
- Dekker, S. (2015, 1 oktober). Tussenstand Onderwijs2032: toekomstgericht funderend onderwijs [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2015/10/01/kamerbrief-over-tussenstand-onderwijs2032-toekomstgericht-funderend-onderwijs>
- Dekker, S. (2016, 23 januari). Beleidsreactie op het advies van het Platform Onderwijs2032 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2016/01/23/kamerbrief-met-beleidsreactie-op-het-advies-van-het-platform-onderwijs2032>

- Dekker, S. (2016, 7 maart). Samenstelling van het ontwerpteam2032 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2016/03/07/kamerbrief-over-de-samenstelling-van-het-ontwerpteam2032>
- Dekker, S. (2016, 4 april). Uitlijning vervolgaanpak Onderwijs2032 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs2032/documenten/kamerstukken/2016/04/04/kamerbrief-uitlijning-vervolgaanpak-onderwijs2032>
- Dekker, S. (2016, 4 april). Verzoek om inrichting vervolgfase Onderwijs2032. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/brieven/2016/04/04/afschrift-brief-over-verzoek-om-inrichting-vervolgfase-onderwijs2032>
- Dekker, S. (2016, 22 april). Voorstel vervolg Onderwijs2032 [Kamerbrief]. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2016/04/22/kamerbrief-voorstel-vervolg-onderwijs2032>

Scholieren

- Presentatie van adviesvangers, 25 september 2015 (videoverslag via [onsonderwijs2032/traject](https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/onderwijs-2032/documenten/kamerstukken/2016/04/22/kamerbrief-voorstel-vervolg-onderwijs2032))

Ouders

- Algemeen Dagblad (ad.nl, 17 oktober 2015): Enquête: Ouders willen meer vakken in het basisonderwijs.

Kennisomgeving (lerarenopleiders)

- Amber Walraven (amberwalraven.edublogs.org, 7 oktober 2015): #Onderwijs2032 en de lerarenopleiding....
- Gerda Geerdink, Jeannette Geldens, Paul Hennissen, Lidewij van Katwijk, Bob Koster, Jeroen Onstenk, Ietje Pauw, Anje Ros, Marco Snoek en Miranda Timmermans (10 november 2015): De kernopgaven bij het opleiden van leraren: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming van leerlingen, studenten en lerarenopleiders.

Belangenorganisaties in het onderwijsveld

- AVS, Onderwijscoöperatie, VO-raad, PO-raad Brief aan Vaste commissie OCW over Hoofdlijnen debat over het advies van Platform Onderwijs2032, 7 maart 2016
- Algemene Onderwijsbond (aob.nl, 5 november 2015), inbreng AOB consultatiefase
- AOb (aob.nl, 10 november 2015): AOb wil dat leraren meepraten over nieuw curriculum
- Beter Onderwijs Nederland (beteronderwijsnederland.nl, 25 oktober 2015): Oude wijn in nieuwe zakken (beteronderwijsnederland.nl).

- Beter Onderwijs Nederland (bon.nl, 12 maart 2016): BON was, is en blijft tegen Onderwijs2032.
- Landelijk Actie Komitee Scholieren (laks.nl, juni 2015): Scholierencongressen. Eindrapportage 2014-2015.
- LAKS (oktober 2015): Reactie van LAKS op het tussenrapport Onderwijs2032
- LAKS (16 november 2015): Resultaten digitale vragenlijst achterban onderwijs2032.
- LAKS (laks.nl, 17 februari 2016): Reactie van LAKS op eindadvies Onderwijs2032
- Nationale Jeugd Raad, Verslag Nationaal Jeugddebat 2015 van 20 april 2015
- Marieke Boon (oudersonderwijs.nl, 30 juni 2015): Ouders bieden hun inbreng aan dialoog #onderwijs2032 aan.
- Ouders & Onderwijs (oudersonderwijs.nl, 2015): Kernboodschap ouders #onderwijs2032.
- Onderwijscoöperatie, Brief aan Ministerie van OCW, Proces Onderwijs2032, 16 maart 2016
- Onderwijscoöperatie, Brief aan Ministerie van OCW, Procesvoorstel, 22 april 2016
- Platform Leraar2032 (onderwijscoöperatie.nl, juni 2015): In het curriculum toont zich de meester! Over curriculumdynamiek en democratische professionalisering [manifest leraar #2032].
- Platform Leraar2032 (alderikvisser.blogspot.nl, 13 oktober 2015): Curriculum: systematiek en dynamiek. Reactie #Leraar2032 op het advies van de Commissie Schnabel.
- PO-Raad (30 november 2015): Reactie PO-Raad op Hoofdlijn advies platform Onderwijs2032.
- Simone Walvisch (poraad.nl, 18 november 2015): Simone Walvisch: Een evenwichtig onderwijsstelsel.
- PO-raad (po-raad.nl, 23 januari 2016): Eindadvies #Onderwijs2032: Scholen en schoolbesturen moeten nu de regie krijgen.
- VO-raad (2015): Het onderwijs van de toekomst staat midden in de samenleving. Bijdrage van de VO-raad aan de discussie over het curriculum 2032
- VO-raad (vo-raad.nl, 1 oktober 2015): Lerarenteams in de hoofdrol bij Curriculum 2032
- VO-raad (vo-raad.nl, 6 december 2015): Scholen en lerarenteams in de hoofdrol in het onderwijs van de toekomst.
- VO-raad (vo-raad.nl, 16 december 2015): curriculumherziening breekijzer voor onderwijsvernieuwing
- VO-raad (vo-raad.nl, 23 januari 2016): persbericht: omarm pleidooi in curriculumadvies voor ruimte in examinering en neem maatwerk als uitgangspunt bij herontwerp.

Maatschappelijke omgeving

- PricewaterhouseCoopers (PwC) (februari 2015): Vandaag werken aan (je) nieuwe talenten van morgen. De toekomst van het onderwijs vanuit een breed perspectief - een eerste aanzet.

- PricewaterhouseCoopers (juli 2015): Onderwijs voor de toekomstige arbeidsmarkt. Rondetafelgesprekken over de toekomst van de arbeidsmarkt. Geraadpleegd van: <http://www.pwc.nl/nl/publicaties/onderwijs-voor-de-toekomstige-arbeidsmarkt.html>
- Sociaal-Economische Raad (ser.nl, 16 februari 2015): Discussiepaper skills van de toekomst.
- Sociaal- Economische Raad Hoe leren wij in de toekomst? Verslag van de SER-dialoogbijeenkomsten over leren in de toekomst, 2015
- Sociaal-Economische Raad (ser.nl, 29 juni 2015): Briefadvies Leren in het funderend onderwijs van de toekomst.

Ondersteunende organisaties

- EDventure (edventure.nl, juni 2015): Landelijk debat 'Ons Onderwijs 2032' 28 mei 2015.

Bezochte bijeenkomsten

- Presentatie Hoofdlijn advies, 1 oktober 2015 (via live stream)
- Presentatie Eindadvies, 23 januari 2016 (via live stream)
- Landelijk Onderwijsdebat EDventure, De Balie Amsterdam, 28 mei 2015
- Congres Kwaliteit van het Onderwijs, 25 juni 2015
- Onderwijsfestival op De Parade in Amsterdam, 17 augustus 2015
- Debat Leraar2032, De Balie Amsterdam, 24 augustus 2015
- Lerarencongres, 7 oktober 2015
- Gesprek met vaste Kamercommissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 15 oktober 2015 (via live stream).
- Bijeenkomst met maatschappelijke en culturele organisaties in Utrecht, 13 november 2015.
- Conferentie SLO in Utrecht, 10 december 2015.
- Congres van Beter Onderwijs Nederland, 2016

Geïnterviewde personen in november en december 2015

- Vertegenwoordiger van EDventure, LAKS, Onderwijscoöperatie, Ouders & Onderwijs, PO-Raad, Price Waterhouse Coopers, VO-Raad, Sociaal-Economische Raad en leerkracht PO (verbonden aan belangenorganisaties voor leerkrachten), leerkracht VO (vertegenwoordiger van Leraar2032), lerarenopleiders, leerling (vertegenwoordiger van adviesvangers) en lid Platform Ons Onderwijs2032.

Niet in de analyse opgenomen maar wel relevant om context te bieden waren de gesprekken met de leden van het Secretariaat, de medewerkers van OCW, diverse ouders, leerlingen, docenten en wetenschappers.

Sociale media

Voor het onderzoek is een quickscan uitgevoerd van alle tweets met daarin de hashtag #Onderwijs2032.

Geraadpleegde websites

Geraadpleegde websites: www.aob.nl, www.bon.nl, www.edventure.nu, www.laks.nl, www.onderwijscooperatie.nl, www.oudersonderwijs.nl, www.po-raad.nl, www.pwc.nl, www.vo-raad.nl, www.ser.nl, www.slo.nl, www.onsonderwijs2032.nl

Literatuur

- Akker, J. van den, Kuiper, W. en Nieveen, N. (2012). Bruggen slaan tussen beleid, praktijk en wetenschap in curriculumontwikkeling en - onderzoek. *Pedagogische Studiën* 89, 399-410.
- Commissie Dijsselbloem (2008). *Tijd voor onderwijs*. Tweede Kamer vergaderjaar 2007-2008, 31 007, No.6. Den Haag.
- Kessels, J. W.M.(1993). *Towards design standards for curriculum consistency in corporate education*. Proefschrift, Enschede: Universiteit van Twente
- Kessels, J. & Plomp, T. (1999). *A systematic and relational approach tot obtaining curriculum consistency in corporate education*. *Journal of Curriculum studies* 31 (6), 679-709.
- Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curriculum*. Den Haag: Onderwijsraad
- Onderwijsraad (2015). *Meerjarenagenda 2015-2020, Werkprogramma 2016*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Nieveen, N., Fisser, P., Muller. A., Voogt, J. (2014). *Create the debate: Towards a set of design principles for national curriculum debates and dialogues with technology support*. Enschede: SLO
- Thijs, A., & van den Akker, J. (red) (2009) *Leerplan in Ontwikkeling*. Enschede: SLO.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2011). *De nieuwe regels van het spel. Internet en publiek debat*. Den Haag: RMO.
- SLO (2014). *Leerplan voor het funderend onderwijs van de toekomst*. Enschede: SLO.
- Visscher-Voerman, I. & Gustafson, K.L. (2004). *Paradigms in the theory and practice of education and training design*. *Educational Technology Research & Development*, 52 (2), 69-89.
- Voogt, J. (2014). *Curriculum en ICT It takes two to tango*. Oratie 519. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Walker, D.F. (1971). A naturalistic model for curriculum development. *The School Review*, 80(1), 51-65.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.